

Jaarverslag 2023

IN HO UD

▲ Leerlingen van de Johan de Witt Scholengroep in *Back Street*. Foto: Eveline van Egdom.

Inleiding

Terug van weggeweest, en hoe! Na bijna drie jaren die getekend werden door corona, is het drukker dan ooit tevoren in het Literatuurmuseum/Kinderboekenmuseum. Al aan het eind van de zomer konden we de 100.000^e bezoeker van het jaar verwelkomen. De eer viel te beurt aan een leerling van de Johan de Witt Scholengroep, tijdens een bezoek aan onze Young Adult-tentoonstelling *Back Street*. Dit werd gevierd door de hele klas te verrassen met een YA-boek. Uiteindelijk tikte het museum in 2023 een recordaantal aan: ruim 147.000 bezoekers bezochten het museum.

Ook op andere vlakken was 2023 een bijzonder jaar. Na een jarenlange zoektocht vond het museum eindelijk een nieuw pand: het iconische Magazijn De Zon, in hartje Utrecht. Dit pand doet recht aan de beleving die het museum te bieden heeft en geeft ons de mogelijkheid uit te breiden. Inmiddels zijn zowel de huur- als de samenwerkingsovereenkomst getekend met de Gemeente

Utrecht, eigenaar van het pand, en worden de eerste plannen gemaakt. Naar verwachting zal het museum eind 2027 zijn nieuwe huisvesting betrekken.

Bijzonder dat deze belangrijke stap in de geschiedenis van het museum juist in 2023 werd gezet, aangezien 100 jaar ervoor in Den Haag de Eerste Nederlandsche Tentoonstelling voor Letterkunde werd gehouden. Het Haags Gemeentearchief begon daarop met de aanleg en expositie van een literaire verzameling, die in 1953 leidde tot het Literatuurmuseum.

2023 was ook het 100^e geboortjaar van onder anderen Max Velthuis, Gerrit Kouwenaar en Gerard Reve, en de 100^e sterfdag van Louis Couperus. Dat alles werd herdacht, en het museum deed op diverse manieren mee. U leest er alles over, en meer, in deze terugblik op een succesvol jaar.

Aad Meinderts, directeur
Foto: Eveline van Egdom.

Cijfers 2023

19 tentoonstellingen

67 lezingen en evenementen

28 medewerkers
15 vrijwilligers
45 uitzendkrachten/
freelancers
6 stagiaires

154 aanwinsten
circa **117** meters
aanwinsten van
128 schenkers en
bruikleengevers

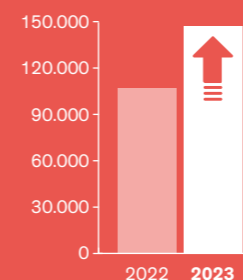
77 publicaties op basis
van de collectie
8 eigen publicaties

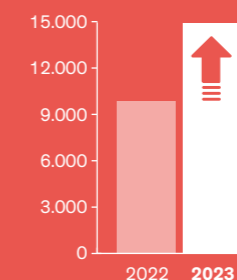
708.679
online bezoekers

147.277
bezoekers

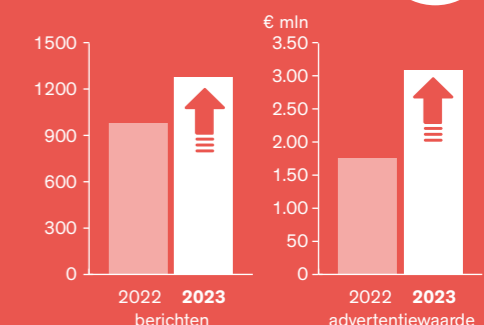

waarvan **14.938**
scholieren

1.278

berichten in printmedia en online
(die staan voor een advertentie-
waarde van € 3,1 miljoen)

Pervapim Tamartje

Door Pim Lammers

Voor Juf Tamartje

De liefste hulpjuf ooit!!!

2/ 'Waarom neem je geen hamster?' zegt mama.
'Die hebben van die vrolijke bolle wangen en
reunen zo leed in hun rad.'
Alle wangen? Nij, papa heb ik al, geen
Dit heb ik al. Maar bolle wangen en hamster, dat heb ik al.
Bolle wangen en hamster? Dat heb ik al.
(Illustratie van papa of een huddelpand)
Maar ik heb ~~een~~ geen Milo meer.
(En ik mis Milo.)
(En ik mis Milo.)

3/ 'Waarom neem je geen papegaai?' zegt papa.
'Die hebben prachtige kleuren en prater je na.'
Prachtige kleuren en prater? Dat heb ik al.
(Illustratie van een met gekleurde veren en een rennende
die haar kroontje past met het zinnetje: "Mama,
Esther past mij.")
Maar ik heb geen Milo meer.
(En ik mis Milo.)
Felle kleuren die mij na prater?

Een sprookje met
Mama

1) Mama ligt in bed
En Mama zit op de
Ze leest voor
Dat doet het groot daktak
Als kin moet naar
Mama moet woode

de
Ze leest voor
Het is een ge
En ook he
Het doet vol
Sprookje over
Doar in kin
Mama zit

de
Ze leest voor
Het is een ge
En ook he
Het doet vol
Sprookje over
Doar in kin
Mama zit

de
Ze leest voor
Het is een ge
En ook he
Het doet vol
Sprookje over
Doar in kin
Mama zit

de
Ze leest voor
Het is een ge
En ook he
Het doet vol
Sprookje over
Doar in kin
Mama zit

de
Ze leest voor
Het is een ge
En ook he
Het doet vol
Sprookje over
Doar in kin
Mama zit

de
Ze leest voor
Het is een ge
En ook he
Het doet vol
Sprookje over
Doar in kin
Mama zit

de
Ze leest voor
Het is een ge
En ook he
Het doet vol
Sprookje over
Doar in kin
Mama zit

de
Ze leest voor
Het is een ge
En ook he
Het doet vol
Sprookje over
Doar in kin
Mama zit

de
Ze leest voor
Het is een ge
En ook he
Het doet vol
Sprookje over
Doar in kin
Mama zit

de
Ze leest voor
Het is een ge
En ook he
Het doet vol
Sprookje over
Doar in kin
Mama zit

de
Ze leest voor
Het is een ge
En ook he
Het doet vol
Sprookje over
Doar in kin
Mama zit

de
Ze leest voor
Het is een ge
En ook he
Het doet vol
Sprookje over
Doar in kin
Mama zit

de
Ze leest voor
Het is een ge
En ook he
Het doet vol
Sprookje over
Doar in kin
Mama zit

de
Ze leest voor
Het is een ge
En ook he
Het doet vol
Sprookje over
Doar in kin
Mama zit

de
Ze leest voor
Het is een ge
En ook he
Het doet vol
Sprookje over
Doar in kin
Mama zit

de
Ze leest voor
Het is een ge
En ook he
Het doet vol
Sprookje over
Doar in kin
Mama zit

Manuscripten van Pim Lammers.

'En tussen de dinsdagen door stuurde Carmiggelt kaartjes, in totaal 1.117, veelal dubbel gefrankeerd, met subtiele en uitdagende toespelingen op hun liefde. Rubinstein bewaarde de kaarten behoedzaam, gestoken in doorzichtmappen, om ze maar bij de hand te hebben, maar ook met de bedoeling dat ze ooit in het Literatuurmuseum terecht zouden komen. Als flessenpost aan het nageslacht.'

René van Stipriaan in: *Het Parool*, 25 augustus 2023

Het museum is het rijksarchief voor literair erfgoed en maakt onderzoek hiernaar mogelijk, zodat steeds nieuwe generaties kennis kunnen maken met ons literaire verleden. Het archief bevat documenten en andere archivalia van zo'n 7.000 schrijvers en illustratoren. Van oudsher verzamelt het museum breed en zonder oordeel, waardoor zijn collectie niet slechts de gecanoniseerde literatuur betreft en inclusiever is dan velen denken. Afgelopen jaar groeide de collectie met 154 aanwinsten, bij elkaar goed voor circa 117 meter.

'Als biograaf vraag ik de nabestaanden van de auteurs die ik biografieer ook of ze hun materiaal aan het Literatuurmuseum willen vermaken voordat het op stoffige zolders en in vochtige kelders verkruijmt en verschimmelt. Daar zonder kun je geen goede biografieën schrijven.'

Maaikje Meijer in: *De Groene Amsterdammer*, 7 sept 2023

Aanwinsten

Het archief van het museum bestaat voor het overgrote deel uit schenkingen en 2023 vormt daarop geen uitzondering. Zo verwierf het museum via diens biograaf Karin Amatmoekrim de literaire nalatenschap van Anil Ramdas. In de diverse notitieboekjes zien we zijn oeuvre ontstaan, uit zijn agenda's is af te lezen hoe hij zich in de literaire en mediawereld begaf en zijn bibliotheek bevat boeken vol aantekeningen, die inzicht geven in hoe Ramdas zich verhiel tot zowel de klassieke als de eigentijdse literatuur. De Erven Herman Verhaar en Ronald Spoor schonken met Kees Snoek tijdens een drukbezochte bijeenkomst voor Vrienden van het museum de documenten van 'De onzekeren', een reeks romans en novellen waaraan E. du Perron werkte tot aan zijn plotselinge dood op 14 mei 1940. Het megaproject verscheen in 2023 alsnog in druk dankzij redacteurs Spoor en Verhaar.

Anil Ramdas.

E. du Perron.

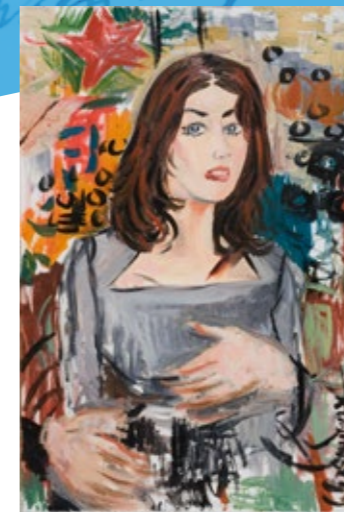
Directeur Aad Meinderts krijgt 'De onzekeren'-documenten overhandigd tijdens de Vriendendag 2023. Foto: Eveline van Egdorn.

Archief

- ▶ Sinterklaasgedicht door Godfried Bomans.
- ▶ Typoscript van 'Bedreigd geheim' van Jeanne Reyneke van Stuwe.
- ▼ Jeanne Reyneke van Stuwe.

- ▶ Arnon Grunberg door Mohana van den Kroonenberg.
- ▼ Manon Uphoff door Peter Klashorst.

▲ Zelfportret van Rogi Wieg.

Onder meer Hanna Bervoets, Henk Ester en Floortje Zwigtmán schonken het museum (delen van) hun literair archief en Pim Lammers bracht enkele documenten onder bij het museum, waaronder handschriften van het in 2015 verschenen *Het lammetje dat een varken is* en zijn allereerste verhaal, geschreven in groep 5. Verder verwierf het museum in het verslagjaar het onuitgegeven manuscript 'Bedreigd geheim' van Jeanne Reyneke van Stuwe, bestsellerauteur en echtgenote van Willem Kloos. Ook de illustratiecollectie werd uitgebreid, onder meer met werk van Penseelwinnaars Marieke ten Berge en Octavie Wolters, en met de literaire portretten van Joep Bertrams.

De schilderijencollectie van het museum werd uitgebreid met onder meer portretten die Ernestine Oosting maakte van Wim de Bie en Margriet de Moor, een portret van Manon Uphoff door Peter Klashorst, een van Shrinivási door Carl Ariza en een zelfportret van Rogi Wieg.

Godfried Bomans dichtte niet veel en het was dan ook een mooie vondst toen op een veiling enkele handgeschreven gedichten van hem opdoken. Het museum kon deze aanschaffen met steun van het Wim en Johanna Huijskens Fonds, opgericht door dichter Wim Huijskens om zijn overleden vrouw Johanna te eren. Ook kon het dankzij dit fonds een bronzen beeld aankopen van Arnon Grunberg door Mohana van den Kroonenberg en gedichten in handschrift van Hendrik de Vries.

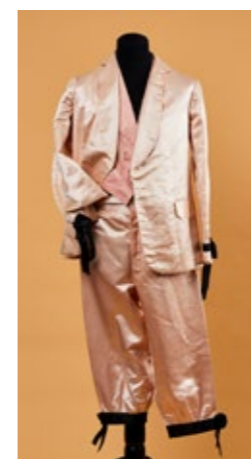
Behoud, beheer en digitalisering

Het museum wil uitgroeien tot (inter-)nationaal digitaal knooppunt en hét kenniscentrum worden voor Nederlands literair erfgoed. Daarom is het essentieel dat de collectie zoveel mogelijk wordt gedigitaliseerd, om vervolgens de koppeling te maken met de catalogus. In het verslagjaar zijn veel van in het verleden op microfilms vastgelegde archieven overgezet naar scans en beschikbaar gemaakt via de catalogus, waardoor deze verrijkt is met honderdduizenden afbeeldingen en enkele belangrijke collecties nu digitaal beschikbaar zijn. Ook in het komende jaar verwacht het museum talrijke brieven, dagboeken en andere documenten in gedigitaliseerde vorm te kunnen toevoegen.

De functie van digitaal knooppunt zal verder gestalte krijgen in een online literatuurarchief, dat als een startpagina functioneert voor elke instantie of onderzoeker die gebruik wil maken van de beschikbare data in collecties van aangesloten instituten. Het museum startte een aantal jaren geleden in samenwerking met diverse collega-instellingen en met hulp van de programmalijn 'Verbonden digitaal erfgoed van bibliotheken' van Stichting Pica, een pilotproject voor een eerste schrijversportaal waar iedereen in een keer kan zien waar alle informatie over zijn/haar/hen favoriete schrijver te vinden is. Dit project werd in 2023 afgerond en heeft geresulteerd in een infrastructuur waarbij letterkundige archieven van verschillende instellingen met elkaar zijn verbonden. Na evaluatie is gebleken dat voor onderzoekers dit portaal nog niet de juiste kwaliteit heeft, en er wordt een vervolgproject opgezet om tot betere zoekresultaten te komen.

◀ Illustratie door Marieke ten Berge voor Noord.

'Denk aan het carnavalskostuum van Louis Couperus in het Literatuurmuseum. Waarom hebben die een museale waarde? Omdat ze iets zeggen over de voormalige bezitter ervan en omdat ze een tastbare link zijn met het verleden.'

“ In: *HP/De Tijd*, 17 augustus 2023

◀ Carnavalskostuum van Louis Couperus.

Archief

◀ Cd-roms met opnames van de colleges van Gerard Reve.

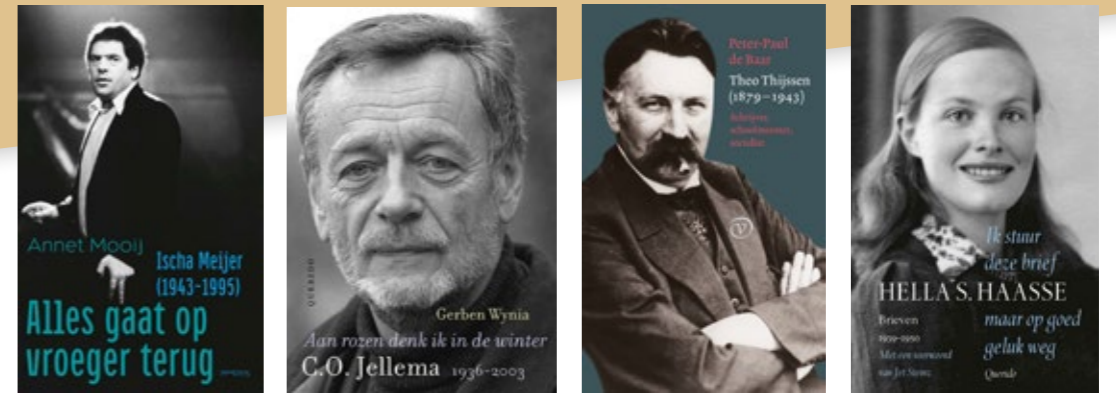
Het museum verzamelt naast fysiek ook digitaal literair erfgoed en in de toekomst zal het aandeel van 'born digital'-archieven alleen maar toenemen. Om dergelijk erfgoed te kunnen behouden en beheren, werd in het verslagjaar een pilot gestart om te experimenteren met het archiveren van digitale communicatie. Het bedrijf Deventit ontwikkelt een tool die het voor het museum mogelijk maakt een complete mailbox uit te lezen, waarbij hiërarchische relaties tussen berichten intact blijven, evenals bijlagen, html-opmaak en de eventuele ongelezen status van berichten. Dit zal inzetbaar zijn voor het archiveren van uiteenlopende vormen van digitale communicatie, dus ook sms-jes, appjes en berichten op social media zoals Facebook en Twitter/X.

Net als gedigitaliseerde documenten kunnen deze gearchiveerde berichten via de catalogus online beschikbaar worden gesteld voor onderzoek. Uiteraard zijn auteursrechtelijke beperkingen hierbij van toepassing.

Nu het museum in 2023 eindelijk een nieuw onderkomen heeft gevonden, is in het verslagjaar een begin gemaakt met voorbereidingen voor de verhuizing van de collectie. Die begon met een inventarisatie van de achterstanden wat betreft de invoer van archieven die de laatste jaren zijn binnengekomen. Enkele grote daarvan zijn nog niet beoordeeld op hun 'geschiktheid' als archiefmateriaal, en ook zijn er delen van archieven die niet tot het collectiegebied behoren, waarvoor een afstotingstraject in gang wordt gezet. Natuurlijk zal dat laatste gebeuren conform de zogenaamde LAMO (Leidraad afstoten museale objecten), een uitwerking van de paragraaf 'Afstoten van collecties' uit de Ethische Code voor Musea. Ook zal de komende jaren tot een verbeterde depotregistratie gekomen moeten worden; ook daarin zijn de eerste, inventariserende stappen in 2023 gezet.

◀ Laptop van Joost Zwagerman.

Onderzoek en wetenschap

Ook in 2023 werd aan vele artikelen en boeken gewerkt waarbij gebruik is gemaakt van de museumcollectie. Zo bezocht Maaïke Meijer de studiezaal in het kader van haar biografie van Doeschka Meijnsing en werd er het afgelopen jaar onderzoek gedaan naar onder meer Thea Beckman, Belcampo, Til Brugman, Renate Dorrestein, Hans Faverey, Gerrit Komrij, Henk Romijn Meijer, Ethel Portnoy, Sonja Prins, Astrid H. Roemer, Leo Vroman en Menno Wigman.

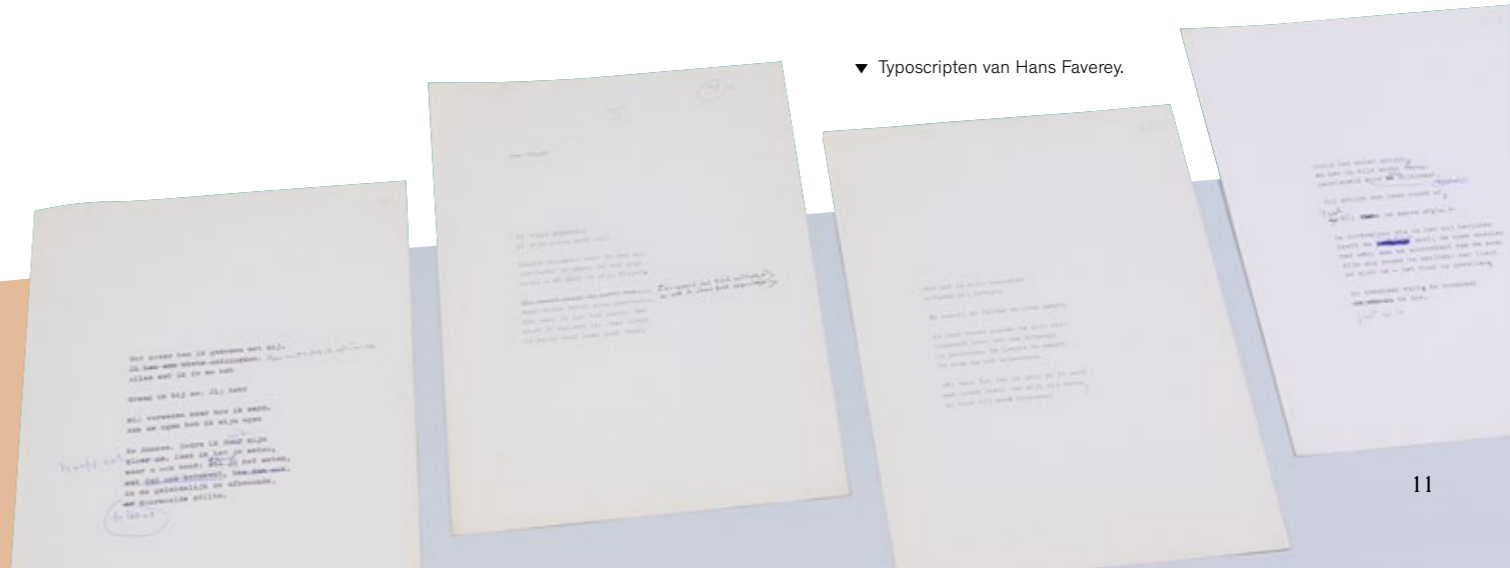
Het onderzoek in de museumarchieven resulteerde in tal van publicaties, waaronder de biografieën van C.O. Jellema door Gerben Wynia en Ischa Meijer door Annet Mooij.

Van Gerrit Kouwenaar verschenen maar liefst twee biografieën; een door Arjen Fortuin en de ander door Wiel Kusters. Peter-Paul de Baar verdiepte zich dertig jaar lang in het leven van Theo Thijssen en zijn uitgebreide biografie over de schrijver verscheen eveneens in 2023. Het boek geeft niet alleen een beeld van Thijssen als mens en literator maar laat ook zien hoe actueel veel van zijn ideeën over onderwijs zijn. Max Pam, Hans Renders en Piet Schreuders vermaakten zich in de studiezaal van het museum alwaar ze het universum van Willem Frederik Hermans in doken. De 34 brieven, kaarten en telegrammen van Hella S. Haasse uit de jaren 1939 tot 1950 – gevonden in haar nalatenschap – vormen de kern van *Ik stuur deze brief maar op goed geluk weg*. Deze publicatie, met een voorwoord van Jet Steinz, geeft de eerste, kwetsbare jaren van Haasse's schrijverschap weer.

'Ze wilden Willem Frederik Hermans voor de vergetelheid behoeden. Dus zaten columnist Max Pam, hoogleraar Hans Renders en vormgever Piet Schreuders, die zich al hun hele leven diepgaand met de schrijver bezighouden, de afgelopen tweeënhalf jaar elke maandag in de studiezaal van het Literatuurmuseum in Den Haag gebogen over stapels documenten, agenda's, dagboeken, foto's, collages en brieven.'

“ Onno Blom in: *de Volkskrant*, 8 april 2023

▼ Typoscripten van Hans Faverey.

- ▶ Aantekeningen en typoscripten van Renate Dorrestein.
- ▼ Theun de Vries, 1962.

Onderzoek van de collectie van het museum resulteerde ook in verschillende artikelen, verschenen in tijdschriften als het literair-historisch tijdschrift *De Parelduiker*.

De collectie is niet alleen een belangrijke bron voor literatuurwetenschappers, maar ook voor journalisten en makers van documentaires, films en podcasts. In het verslagjaar ging in Rotterdam het theaterstuk 'Oost is Oost, West is West,' in première. Het oorspronkelijke werk, ooit een filmscript geschreven door verzetsstrijder Anton de Kom in de twintigste eeuw, is onuitgegeven, en bevindt zich in de archieven van het museum. 'We hopen dat de mensen nieuwsgierig worden naar de mens Anton de Kom, dat is wat we willen triggeren bij het publiek', aldus Maarten van Hinte, die het stuk bewerkte.

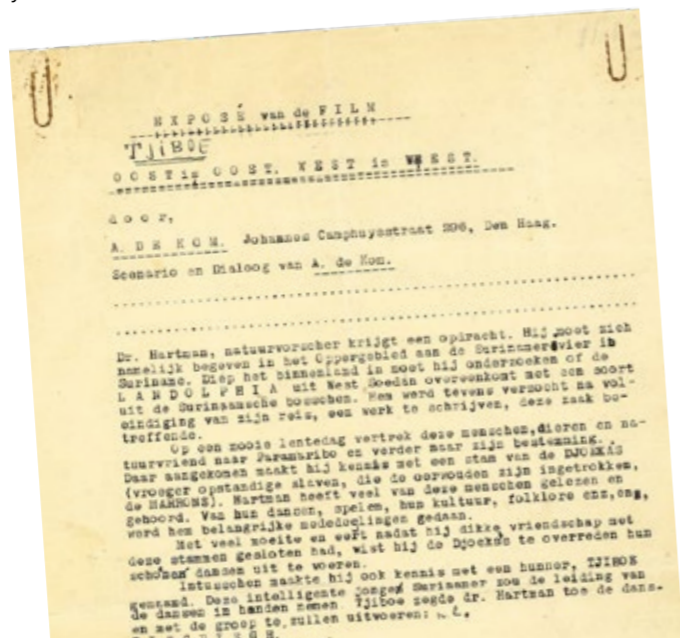
- ▶ Script door Anton de Kom.

Verder werd gewerkt aan twee verfilmingen van werk van Theun de Vries: regisseur Ben Verbong bestudeerde in de

studiezaal De Vries' aantekeningen ten behoeve van zijn bewerking van *Februari* en Fedde Hoekstra werkte aan De Vries' *Het zondagsbed*, dat Hugo Claus ooit tot een script bewerkte, dat in het museum bewaard wordt.

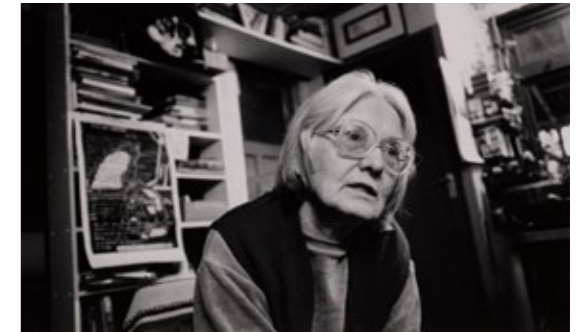
Inmiddels wordt het museum steeds vaker benaderd door onderzoekers uit het buitenland, wat onder meer resulteerde in de publicatie *Antifaschistische Kultur: Nico Rost und der lange Kampf gegen den Nationalsozialismus 1919-1965* door Markus Wegewitz. Twee onderzoekers van de Universiteit van Belgrado onderzochten in 2023 de verspreiding van Nederlandstalige literatuur in Midden- en Oost-Europa. Dit onderzoek is onderdeel van een internationaal project dat zal leiden tot de publicatie *Socialist Transnationality and the Translation of Dutch Language Literature* van uitgever Bloomsbury.

▲ Henriette Roland Holst.

Een productiemaatschappij uit Zwitserland deed beroep op de museumcollectie in het kader van een documentaire over Zimmerwald. In dit dorpje vond in de Eerste Wereldoorlog een ornithologische bijeenkomst plaats, dat in werkelijkheid een anti-oorlogsconferentie was die Lenin en andere socialisten uit heel Europa samenbracht, onder wie ook Henriette Roland Holst. Honderd jaar later gaat een klas van een middelbare school op zoek naar de sporen van deze geschiedenis, die in hun dorp opzettelijk is uitgewist.

Daarnaast participeerde het museum in diverse onderzoeksprojecten, waaronder over het tentoonstellen van zogenaamd "moeilijk erfgoed" en naar canonisering en literaire waardering, en de mogelijkheid om daar statistisch uitspraken over te doen. In 2023 werd tevens gewerkt aan het interdisciplinair NWO-project *Re/Presenting Europe*. Hieraan doen diverse universiteiten, onderwijsinstellingen, bibliotheken en maatschappelijke partners mee. Voor het museum is de rol weggelegd te onderzoeken wat de mogelijkheden zijn om *spoken word*

▲ Sonja Prins.

te archiveren op een duurzame manier. Studenten van diverse universiteiten bezochten het museum en participeerden in een workshop om inzicht te krijgen in wat er op wetenschappelijk gebied met de collectie mogelijk is.

Ook de eigen medewerkers publiceerden in het verslagjaar, op het online museum, en ook elders. Zo werkte Loranne Davelaar mee aan *Rondom Sonja Prins*, waarin onder meer Anneke Brassinga, Aafke Romeijn, Piet Gerbrandy en Hannah van Binsbergen reageren op Prins' werk in gedichten, essays en beeldwerk. Bertram Mourits was een van de auteurs van *Iconische schrijvers. Geschiedenis van het Nederlandse Auteursportret*, over beeldvorming, zelfrepresentatie en marketing. Veel van de portretten bevinden zich in de collectie van het museum, waaronder dat van A.L.G. Bosboom-Toussaint, een van de eerste schrijvers van wie portretfoto's werden gemaakt, als 'eerbetoon en handelswaar'.

- ▶ Schrijversportret en aantekeningen van A.L.G. Bosboom-Toussaint.

◀ A. Aletrino door Jan Veth.

Bruiklenen

‘Nu zit ik elke dag voor ’m te pozeeren, en zie meer en meer hoe het beetje kleur op m’n gezicht ontleed wordt tot in de kleinste bijzonderheden,’ schrijft A. Aletrino als hij poseert voor Jan Veth. Hij verbaast zich dat Veth ‘zoo den geheelen dag op m’n bakkes kan turen zonder onwel te worden’. Het portret werd in het verslagjaar in bruikleen gegeven aan het Dordrechts Museum voor de expositie *Het oog van Jan Veth*. Als centrale bewaarplaats van Nederlands erfgoed stelt het museum zijn collectie niet alleen beschikbaar voor de wetenschap en media, maar ook voor collega-musea.

In het verslagjaar werden diverse jubilea gevierd, waaronder de 125^e geboortedag van M.C. Escher. In kader van het Escherjaar wijdde het Huis van het Boek een

▲ Campagnebeeld van het Dordrechts Museum.
▲ Escher-tentoonstelling in het Huis van het Boek.

is nooit eerder tentoongesteld. Bastiaan Koijck, directeur van het Museum: ‘Dat is allemaal uit het Literatuurmuseum in Den Haag hiernaartoe gebracht. Echt fantastisch.’

◀ Campagnebeeld van het Verwey Museum.

▲ *Wij slaven van Suriname*-tentoonstelling in De Lakenhal.

expositie aan de kunstenaar en de werken die hij in opdracht maakte. Een deel hiervan, waaronder originele tekeningen, was nog niet eerder voor het grote publiek te zien. Het museum stelde

diverse documenten ter beschikking. 2023 markeerde eveneens het 125^e geboortjaar van Anton de Kom. Museum De Lakenhal vertelde in een tentoonstelling hoe *Wij slaven van Suriname* in de jaren zestig aan de vergetelheid werd onttrokken door Paul Day en Rubia Zschuschen, studenten en leden van de Surinaamse Studenten Unie. Ook aan deze expositie leverde het museum een bijdrage. Evenals voor *Tom Poes in de Tweede Wereldoorlog* van het Bommel en Tom Poes Museum. Een deel van de getoonde archivalia, vooral over de Duitse tekenfilm die Toonder in de oorlog samen met de bezetters maakte,

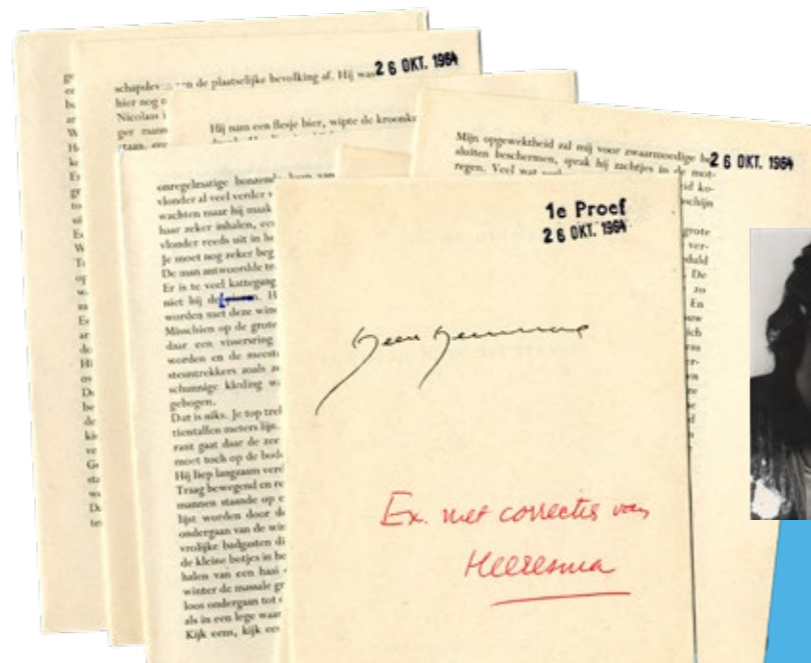

‘Dit boek laat je meevaren met Slauerhoff in een voorgoed verdwenen wereld. Het is ook een goudmijn aan scènes en personages die als het ware generale repetitie houden voor gedichten of verhalen. Met de samenstellers, die Slauerhoffs werk als geen ander kennen, als – niet opdringerige – gids.’

“ Hans Steketeer in: *NRC Handelsblad*, 14 december 2023

Het museum heeft een grote collectie kinderboekenillustraties en droeg bij aan *Thé Tjong-Khing 90 jaar jong* van het Verwey Museum en stelde illustraties beschikbaar van onder anderen Marije Tolman en Annet Schaap voor Villa Verbeelding te Hasselt. Ook werd het museum benaderd door Museum Barberini in Potsdam dat voor de tentoonstelling *Clouds and Light: Impressionism in Holland* een zelfportret van Jac. van Looy in bruikleen vroeg.

Delen van de collectie zijn langjarig in bruikleen bij het Harry Mulisch Huis en het Louis Couperus Museum. Om onderzoekers die niet in de directe omgeving van Den Haag wonen te accommoderen, gaf het museum archieven in bruikleen aan andere instellingen, zoals de openbare bibliotheek van Amsterdam. Daar zijn tijdelijk 26 dozen vol brieven, handschriften en ander archiefmateriaal van Heere Heeresma ondergebracht opdat biograaf Anton de Goede op fietsafstand van zijn huis onderzoek kan doen. Op een vergelijkbare manier wordt Leo Vromans archief door biograaf Atte Jongstra bestudeerd in de leeszaal van Allard Pierson.

▲ Heere Heeresma.
◀ Drukproef van *Een dagje naar het strand* van Heere Heeresma.

Eigen publicaties

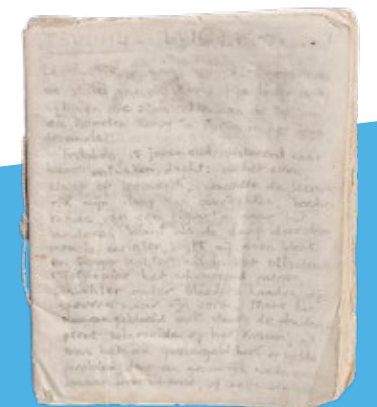
In samenwerking met Nijgh & Van Ditmar verscheen in het verslagjaar deel 60 in de reeks Schrijversprentenboek: *Logboek Slauerhoff*, waarin J. Slauerhoff dankzij zijn dagboeken, brieven en reisverslagen zelf aan het woord komt, gelardeerd met door hemzelf gemaakte foto’s en documenten uit zijn leven. Aleid Truijens noemt de uitgave in *de Volkskrant* een welkome aanwinst: ‘lees het boek en je hoort dagenlang Slauerhoffs stem, warm en levend’.

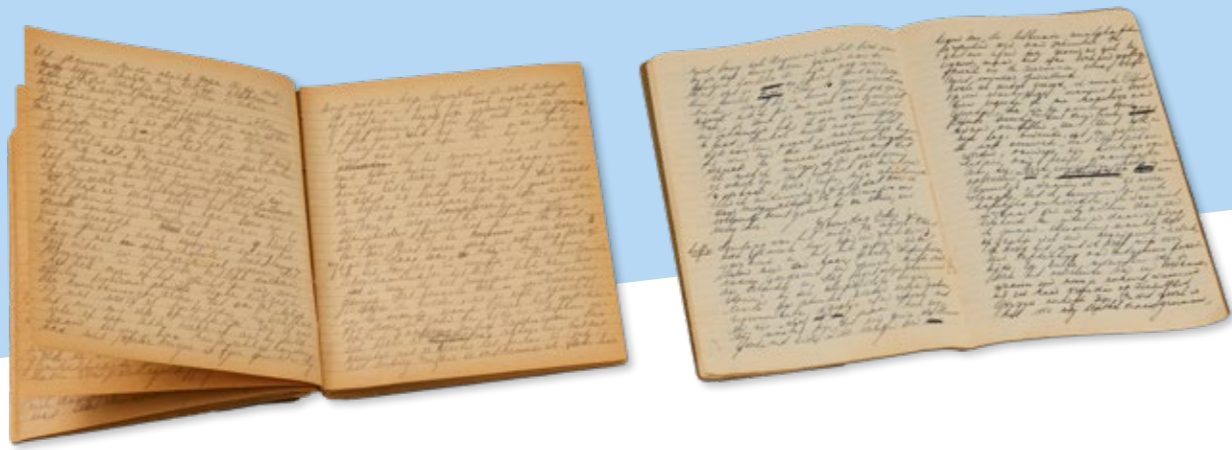
Sinds jaar en dag organiseert het museum de toekenning en uitreiking van zowel de oevreprijzen van de Stichting P.C. Hooft-prijs als de Haagse Literatuurprijzen. In 2022 bestond de Jan Campert-Stichting, de stichting achter de Haagse Literatuurprijzen, 75 jaar. Aanleiding om de geschiedenis van de stichting

te boekstaven. In februari 2023, tijdens de uitreiking van deze prijzen, verscheen *Waar alles nog toegaat zoals het hoort*, van Jef van Gool.

▼ Manuscript van *Trihinde* van Leo Vromans.

▲ Dagboeken van Hanny Michaelis.

Er werd nog een jubileum gevierd met een publicatie: aan de vooravond van het vijftigjarig jubileum van *De Revisor* dook het literaire tijdschrift samen met het museum het archief in en dat resulteerde in een speciaal *Revisor*-nummer, waarin je het museum vanuit je leunstoel kunt bezoeken. Twaalf auteurs, onder wie Mahat Arab, Sophia Blyden, Dean Bowen, Kees 't Hart, Thomas Heerma van Voss, Maite Karssenbergen en Marjolein Visser, lieten zich inspireren door documenten en objecten uit het museumdepot, van de dagboeken van Hanny Michaelis tot de kinderboekenillustraties van Thé Tjong-Khing. Het werd een *special* vol poëzie, proza en essays over het belang van bewaren en de vele gedaantes die een nalatenschap kan aannemen.

Ook in de vier afleveringen die in 2023 van *Zacht Lawijd* verschenen, was volop aandacht voor het erfgoed dat in het museum bewaard wordt. In dit literair-historische tijdschrift, dat dankzij de samenwerking tussen het

museum en het Letterenhuis in Antwerpen kan verschijnen, komen niet alleen bekende auteurs en hun werk aan bod, maar krijgen ook vergeten schrijvers opnieuw aandacht. In het verslagjaar werd er geschreven over onder meer Boeli van Leeuwen, Gerrit Komrij, de toneelhoedjes van Jeanne Flament, de vleessnijmachine van Tom Lanoye en de fiets van Bob den Uyl. Aad Meinderts publiceerde een artikel over een onbekend verhaal van Anna Blaman, dat zich in de collectie van het museum bevindt. Ook verscheen er een themanummer over biografieën. Als altijd werd het jaar afgesloten met een editie van het relatiemagazine *Goede Papieren*, met dit

jaar stukken over onder meer Wim de Bie, die in 2023 overleed, Rascha Peper en in het kader van het Couperusjaar was er onder meer aandacht voor zijn roman *Langs lijnen van geleidelijkheid* en de tweeslachtige houding van de schrijver tegenover Den Haag.

◀ Illustratie door Iris Deppe voor *Goede Papieren*.

Literatuurmuseum/ Kinderboekenmuseum

▲ Minister Robbert Dijkgraaf tijdens het Nationale Voorleesontbijt in *Ik ben Kikker*.
Foto: Eveline van Egdom.

▼ In *Ik bof dat ik een kikker ben*.
Foto: Eveline van Egdom.

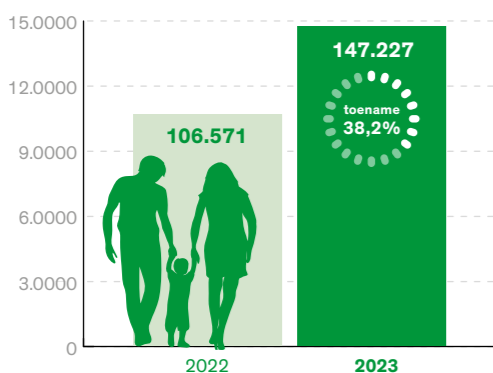
◀ Illustratie door Max Velthuis.

'In het honderdste geboortjaar van Max Velthuis is zijn creatie Kikker nog altijd springlevend. Fans kunnen hun hart ophalen in het Literatuurmuseum en het Kinderboekenmuseum.'

“ Sander Becker in: *Trouw*, 29 mei 2023

Het museum biedt zijn bezoekers een literaire ervaring en daagt uit te participeren. Met zijn tentoonstellingen en publieksactiviteiten draagt het museum bij aan een vitale leescultuur in Nederland. Het museum behaalde in 2023 een recordaantal bezoekers: 147.227, dit is een stijging van 38,2 % ten opzichte van het voorgaande jaar, toen 106.571 mensen het museum bezochten. Ook ruim meer (19,2 %) dan het vorige record in 2019, toen het museum 123.517 bezoekers trok.

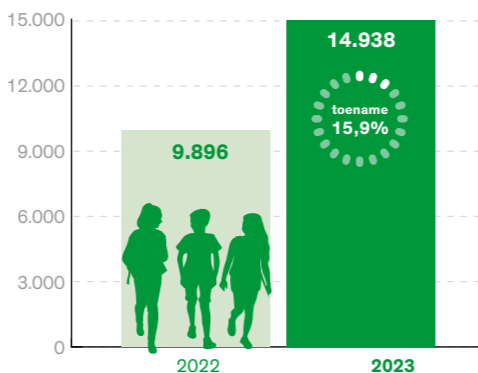
Bezoekers in het museum

Tentoonstellingen

'Boeken vertellen iets over wie we zijn,' vertelt Ingrid Eilander, hoofd Publiekszaken & Tentoonstellingen in de zomer van 2023 desgevraagd in *Haagse Hout*. 'Ze zijn ook een spiegel, waardoor je op jezelf kan reflecteren. Als je op zoek bent naar inspiratie, naar verhalen om te ontdekken, beleven en zelf ook te maken, kom dan vooral bij ons langs. Ook als je geen doorgewinterde boekenlezer bent, dan valt er alsnog genoeg te beleven en te leren.' Het museum is een familiemuseum waar de bezoekers in de zes (permanente) exposities van het Kinderboekenmuseum verhaalfiguren ontmoeten, literaire games spelen en waar ze uitgedaagd worden hun fantasie te gebruiken. Niet alleen wordt het museum goed bezocht, de doelgroep, kinderen, weet het ook zeer te waarderen.

Scholieren

▲ Reisbescheiden van Louis Couperus.
◀ Optreedkostuum van Johnny van Doorn.

Zo mocht het museum zich opnieuw Kidsproof noemen. Dit kwaliteitsstempel is een initiatief van de Museumvereniging, en tot stand gekomen door en voor kinderen. Een van de jonge museuminspecteurs is de 10-jarige Mare, die al vele musea bezocht: 'Maar het allerleukste museum vind ik het Kinderboekenmuseum in Den Haag, dat is echt superleuk.'

optreedkostuum van Johnny van Doorn – wordt ingegaan op de Tweede Wereldoorlog, literaire erkenning en op de commerciële kant van schrijven.

In het kader van het Couperusjaar bracht het museum een kleine

In zijn Galerij vertelt het museum voor volwassenen aan de hand van het archief in vooral thematische wisseltentoonstellingen grote en kleine verhalen uit onze literatuurgeschiedenis. Duidelijk wordt hoe literatuur nauw verbonden is met zowel de maatschappij als ons persoonlijk leven. In het verslagjaar werd het vaste deel van de Galerij uitgebreid met drie nieuwe thema's. Aan de hand van voorwerpen, geluidsfragmenten en handschriften uit het archief – waaronder de rijmprint van Jan Camperts 'De achttien dooden', de pijp van Godfried Bomans, en het

ode aan de schrijver van *Eline Vere*. In 2023 werd tevens de 100^e geboortedag van Max Velthuis, de geestelijk vader van Kikker, gevierd. Dit resulteerde in de expositie *Ik bof dat ik een kikker ben*. Te zien was hoe de eigen stijl van Velthuis tot stand kwam en hoe hij zich ontwikkelde van reclametekenaar tot kinderboekenillustrator. Gaandeweg maakte de robuustheid in zijn werk plaats voor zachtere kleuren en lijnvoering. Bij de tentoonstelling maakte filmmaker Eva van Pelt een speels filmpje.

'In Het Kinderboekenmuseum in Den Haag hoef je geen boeken te lezen, maar ga je de avonturen zelf beleven. Dat lezen komt wel weer thuis.'

“ in: *NRC Handelsblad*, 9 oktober 2023

◀ Rijmprint *De achttien dooden* van Jan Campert.

▲ In *Penselen 2023 - In beeld*.
 ▼ Illustratie door Hanneke Siemensma voor *Gedachten denken*.

LiteratuurLab

De Velthuijs-expositie past binnen het beleid van het museum zich deze beleidsperiode te profileren als dé centrale (bewaar)plaats voor literaire illustraties. Zo exposeerde het museum werk van winnaars van de Zilveren Penselen en het Gouden Penseel 2023: van de fijngevoelige portretten door Annet Schaap, de zachte, tere illustraties van Hanneke Siemensma tot de sprankelende en gelaagde illustraties van Djenné Fila. In het kader van de Kinderboekenweek bracht het museum bovendien een tentoonstelling gewijd aan het speciale Prentenboek: *Mijn huis is jouw huis* van Yvonne Jagtenberg.

▼ Yvonne Jagtenberg in de tentoonstelling *Mijn huis is jouw huis*.

Waar het fysieke museum zich vooral richt op families, exposeert de organisatie op zijn online museum voor volwassenen, geoefende lezers met affiniteit voor literair erfgoed. De digitale dependance wordt jaarlijks uitgebreid. Zo kwamen er in het verslagjaar 37 artikelen en twee online exposities bij. In totaal werd LiteratuurLab in 2023 449.379 keer bezocht.

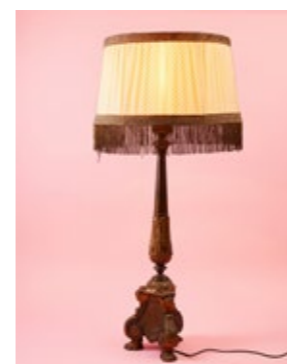
Aansluitend bij de Boekenweek, die onder het motto *Ik ben alles* de pluriformiteit van onze identiteit vierde, zette het museum de spotlights op een bijzonder onderdeel van de Nederlandse literatuur: de Caraïbische letteren. In veertien hoofdstukken komen in *Waar lucht en licht in water hangen – Over Caraïbische literatuur* verschillende onderwerpen aan bod, waaronder de traditie van de Anansi-verhalen, de taal van Shrinivási en de positie van Astrid H. Roemer.

- ▶ Online expositie *De werelden van Louis Couperus*.
- ▲ Manuscript van 'De binocle' van Louis Couperus.
- ▼ Schemerlamp van Louis Couperus.

In het kader van het Couperusjaar lanceerde het museum *De werelden van Louis Couperus*. Deze grote online expositie brengt de bezoeker in aanraking met de uiteenlopende werelden van de schrijver. Van het Den Haag van *De boeken der kleine zielen* tot het Indië uit *De stille kracht*. Ook wordt stilgestaan bij Couperus' fascinatie voor de klassieke oudheid in combinatie met zijn reizen door Italië, Japan en Noord-Afrika.

In het Couperusjaar verscheen verder elke maand in het LiteratuurLab een artikel van een hedendaagse schrijver over een aspect van Couperus' werk. Zo verdiepte Anne van den Dool zich in zijn manuscript

'Hoe een Roman wordt geschreven', vroeg Loranne Davelaar zich af of *Langs lijnen van geleidelijkheid* nu aartsconservatief of verbluffend visionair is en boog Mohammed Benzakour zich over zowel de boekenkast als een schemerlamp van Couperus.

Uiteraard verschenen er meer mooie artikelen. Zoals het stuk over Kader Abdolahs debuutroman *De reis van de lege flessen*, geschreven door Nadine van Maanen, conservator van het museum. Dean Bowen

'Op de site van het Literatuurmuseum plaatste schrijver Philip Huff een artikel over dichter Willem Kloos en hoe deze als criticus gehakt maakte van een dichtbundel van Louis Couperus. [...] "Beteekenisloze weelderigheid" zag Kloos in de gedichten, en hij sprak van "tergend rijm". Interessant om in het Couperusjaar óók eens iets te lezen over genadeloze kritiek op de grote schrijver. Mooi zoekwerk van Huff ook.'

“ in: *Trouw Tijdgeest*, 27 mei 2023

bestudeerde als nieuwe curator het recent verworven archief van Edgar Cairo en stuitte daar op een korte door Cairo opgetekende anekdote. Ook Yentl van Stokkum voegde zich in 2023 bij de curatoren van het LiteratuurLab. Zij boog zich ter gelegenheid van de 100^e geboortedag van Gerrit Kouwenaar over zijn synoniemenboekje, wat aanleiding is te mijmeren over wat poëzie voor haar betekent: 'Voor mij is het gedicht een arena waar ik in ga staan, uitgerust met mijn favoriete wapen: taal.'

▲ Synoniemenboekje van Gerrit Kouwenaar.

◀ Aantekeningen door Kader Abdolah voor *De reis van de lege flessen*.

Passend bij de ambitie het LiteratuurLab verder uit te bouwen en steeds nieuwe manieren te vinden de collectie een publiek gezicht te geven, bracht het museum met Jozien Wijkhuis en Yentl van Stokkum en naar

aanleiding van de 100^e geboortedag van Gerard Reve de podcast *Tien dagen Reve*. Niet alleen *De avonden* en *Reves* schrijverschap werden besproken, ook was er aandacht voor onder meer tradities en familiedynamieken.

Van de in 2023 online verschenen artikelen, werden deze het meest gelezen:

1
2
3
4
5
Roman Helinski
(6.395 keer gelezen)	Thomas Heerma van Voss (5.241 keer gelezen)	Nadine van Maanen (4.967 keer gelezen)	Bertram Mourits (4.529 keer gelezen)	Philip Huff (4.094 keer gelezen)
<i>Herzberg zoekt tijdens het praten de juiste woorden en Kayzer geeft hem de tijd</i>	<i>De vergeten geschiedenis van Gandalf: een hippieblad dat taboes wilde doorbreken en werd aangeklaagd</i>	<i>Het romandebuut van Kader Abdolah: Zo'n zinnetje zou nooit in het Perzisch bij me opkomen</i>	<i>Sinterklaas 1943: Godfried Bomans heeft papier voor madame mère</i>	<i>Om hels van te worden: de genadeloze recensie van Kloos over de gedichten van Couperus</i>

Ook oudere artikelen werden in 2023 gelezen, zoals het stuk van **Bertram Mourits** over het kinderboekenweekgeschenk van *Els Pelgrom* (6.040 keer gelezen), het stuk van **Yannick Dangre** over een manuscript van *Louis Couperus* (5.644 keer gelezen) en het artikel van **Philip Huff** over *E. du Perron* en *Menno ter Braak* (5.125 keer gelezen).

De online Schrijversgalerij werd 79.661 keer bezocht.
De meest bekeken portretten zijn:

Koot & Bie
door Ernestine Oosting

A. Roland Holst
door Carel Willink

Belle van Zuylen
door Maurice Quentin de La Tour

'Voor elk onderwerp uit het aardse bestaan is er wel ergens een museum ingericht. Dus waarom niet voor de literatuur? In Den Haag is het Literatuurmuseum te vinden, alsmede het Kinderboekenmuseum. Nu zijn de begrippen 'literatuur' en 'museum' niet altijd termen waarmee de jeugd vanachter het beeldscherm is weg te krijgen, maar voor de jeugd vanaf 14 jaar is er daar in Den Haag bijvoorbeeld de interactieve expositie 'Back Street'. Via donkere steegjes worden de jongeren naar tien verschillende ruimtes geleid, waar van alles te beleven en te doen is.'

“ Jaap Stiemer in: *De Gooi- en Eemlander*, 20 mei 2023

▲ Foto's: Robert Lagendijk en Mike Bink.

Literatuureducatie en leesbevordering

Het museum heeft veel aandacht voor zijn taak als leesbevorderaar. Net als voorgaande jaren investeerde het in 2023 in het onder de aandacht brengen van het belang van (voor)lezen en creatief taalonderwijs door onder meer museumlessen, rondleidingen en lezingen aan te bieden voor (toekomstige) leerkrachten en pedagogisch medewerkers. Zo hostte het voor professionals en geïnteresseerden een bijeenkomst van HeelDenHaagLeest, waarin de centrale

vraag was: Hoe krijg je de inwoners van Den Haag aan het lezen? De diverse workshops zorgden voor inspiratie, enthousiasme en kennismakingen. 'We hebben nu al allerlei ideeën uitgewisseld en er zullen er nog vele volgen', aldus een beleidsmedewerker Onderwijs van de gemeente, na afloop.

Ook organiseerde het museum een editie van Springlezend LIVE!, een interactieve talkshow voor en door leerkrachten van zowel het primair als het voortgezet onderwijs. Met leerkrachten in het basisonderwijs spraken onder meer Leraar van het Jaar 2021 Angela Esajas, Merel van Vroonhoven, Rigoberta

Meija Sian en Miloeska Meulenz over een inclusief leesbeleid. Bart Gielen en docent Nederlands Daphne Acoca gingen voor leraren van het VO in gesprek over hoe multimedia ingezet kunnen worden voor leesbevordering. Naast docenten Furkan Sogut en Joke Brassier, schoven ook auteurs Astrid Sy en Ellen Deckwitz aan.

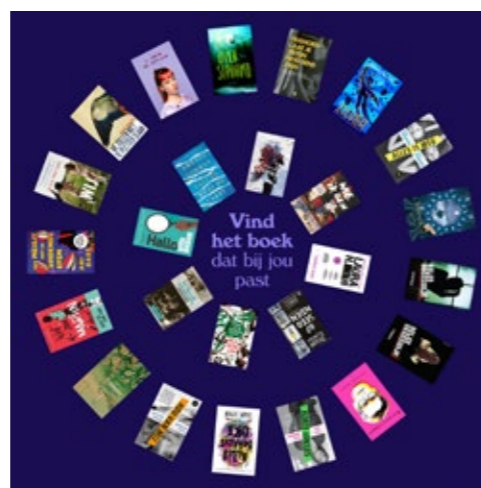
▲ Springlezend LIVE! met vnr Bart Gielen, Astrid Sy, Miriam Pijters, Ellen Deckwitz, Furkan Sogut en Daphne Acoca.

▲ In Back Street. Foto: Mike Bink.

'Aan de slag gaan met een eigen gedicht op Instagram of een escape room spelen om de spannendste verhalen te maken. Het zijn middelen die het Literatuurmuseum inzet om tieners meer aan het lezen te krijgen. Juist het visuele van deze tijd meenemen in interactieve spellen is wat lezen aantrekkelijker zou moeten maken.'

 Den Haag FM, 9 november 2023

Het willen bijdragen aan een vitale lees-cultuur was ook de reden dat het museum in 2022 *Back Street* realiseerde, een educatieve *experience* die jongeren van 14-20 jaar van alle onderwijstypen handvatten biedt tot reflectie op zichzelf en de maatschappij, en die helpt bij het vinden van het juiste boek. Bij de tentoonstelling hoort een breed educatief programma, met lessen op het juiste niveau en elk met een eigen insteek. In het verslagjaar bezochten 4.835 leerlingen uit het voortgezet onderwijs en mbo *Back Street* en zowel docenten ('ik heb nog nooit een leerling zich vrijwillig zo lang zien bezighouden met een boek') als leerlingen reageren enthousiast: 'Op een interactieve manier in de wereld van de literatuur' en: 'Dit is echt sick'. In 2023 werden zowel de tentoonstelling als het bijbehorende lessenspakket uitgebreid geëvalueerd voor toekomstige optimalisatie, zo wil het museum de tentoonstelling uitbreiden met een vierde niveau, waarbij het huidige leesniveau vmbo verder verfijnd wordt door deze op te splitsen in twee niveaus.

Om de intrinsieke leesmotivatie bij jongeren te verhogen en de impact van *Back Street* te vergroten, lanceerde het museum eind 2022 tevens de Boekenvinder, een online platform waar jongeren terecht kunnen voor passend leesadvies. Het platform is eveneens geschikt voor docenten die hun leerlingen leestips op niveau willen geven. Ook deze tool werd in het verslagjaar geëvalueerd. Zo blijkt uit publieksonderzoek dat de gebruikersbetrokkenheid hoog is; bezoekers spenderen gemiddeld 2:06 minuten op het platform. De reacties van de jongeren zijn positief: 'Je hebt meteen al zoveel boeken die bij je passen' en 'Voor mensen die eigenlijk niet lezen, is het in de Boekenvinder heel makkelijk om een boek te vinden. Misschien lezen sommigen van ons niet omdat we nooit het juiste boek tegenkomen. Want dan denk je al snel: "Nou, ik geef het op met dat boeken zoeken."' Op basis van de ervaringen en behoeften van gebruikers zal in 2024 de Boekenvinder geoptimaliseerd worden en meer onder de aandacht worden gebracht.

Ook met het scholenproject de verkiezing van de Jonge Haagse Stadsdichter richt het museum zich op middelbare scholieren. Het project, dat een samenwerking is met de Gemeente Den Haag, Huis van Gedichten en Bibliotheek Den Haag, is gericht op talentontwikkeling, inspireert jongeren aan de slag te gaan met taal en zorgt voor verbinding in de stad. Op Nationale Gedichtendag presenteerde Splinter Chabot de finale. Een vakkundige jury met *spoken word*-artiesten Amara van der Elst en Benzokarim, onder leiding van voormalig Dichter des Vaderlands Ester Naomi Perquin verkozen uiteindelijk Chelsey Valentina tot Jonge Stadsdichter. Valentina kreeg in 2023 het woord bij belangrijke en actuele gebeurtenissen in Den Haag.

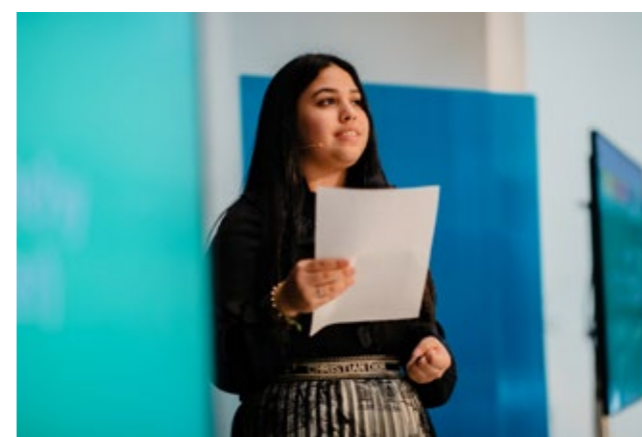
Het museum biedt museumlessen voor alle klassen van het primair- en voortgezet onderwijs, voor het middelbaar beroeps- onderwijs en het hoger onderwijs, inclusief universiteiten. Alle lessen zijn gericht op het vergroten van de literaire kennis, versterken van het leesplezier en/of het stimuleren van de creativiteit. In het verslagjaar werden daarbij speciale Kinderboekenweeklessen aangeboden die aansloten bij het thema van 2023, Bij mij thuis. In totaal bezochten 14.938 leerlingen in 2023 het museum, een record-aantal in de geschiedenis van het museum.

Om kinderen te bereiken die niet vanzelfsprekend naar het museum komen, experimenteerde het museum in 2023 met het geven van lessen in wijken met veel taalzwakke kinderen, onder meer in samenwerking met Buurthuis Mandelaplein in de Haagse Transvaalwijk. Daarbij participeerde het in het project *De Museumtent* van het Haagse Cultuurmenu. De tent bezocht met onder meer een introductiefilm en koffers vol objecten en leuke activiteiten diverse scholen, zodat leerlingen op een laagdrempelige manier kennismaken met culturele instellingen.

'Geen zin in school?
Na deze leerzame uitstapjes well!'

 Dagjeweg.nl, 8 oktober 2023

▲ Jonge Haagse Stadsdichter, Chelsey Valentina.

▼ Museumnacht-bezoekers gaan op de foto met Eline Vere. Foto: Eveline van Egdom.

Evenementen

Het museum zet naast educatie ook publieksactiviteiten in ten behoeve van cultuurparticipatie. Stonden door corona de evenementen enkele jaren op een laag pitje, in 2023 bood het museum weer volop activiteiten: 67 in totaal. Organiseerde het museum voorheen vooral workshops, masterclasses, lezingen en optredens voor kinderen, in 2023 experimenteerde het met activiteiten voor volwassenen.

Er werd aangesloten bij de Boekenweek en Kinderboekenweek, het Kikkerjaar werd gevierd met vele activiteiten en er was aandacht voor het Couperusjaar, met een college in het museum van de Vrije Academie en tijdens de Haagse Museumnacht waar bezoekers op de foto konden met Eline Vere. Tijdens de museumnacht gaf Dean Bowen een *spoken word*-workshop, maakten bezoekers bij Studio Maky hun eigen literaire *fortune cookies*, trad Jonge Stadsdichter Chelsey Valentina op en speelde de zevenkoppige band BRASSA.

▲ Dean Bowen geeft een *spoken word*-workshop tijdens de Museumnacht. Foto: Eveline van Egdom.

▲ Workshop in het kader van het Kikkerjaar.

'De lezing afgelopen zondag over Anton de Kom was indrukwekkend, verdrietig en zo belangrijk. ... Omdat de slavernij nooit meer in een kast verstopt mag zijn.'

“ Bezoeker op Facebook

Zoals eerder aangegeven, was 2023 het jaar van de herdenkingen en jubilea. En daar sloot het museum waar mogelijk bij aan. Zo was het in de zomer 150 jaar geleden dat de slavernij in Suriname en het Caraïbisch gebied is afgeschaft. De hele zomervakantie werd met diverse activiteiten het slavernijverleden herdacht en de afschaffing ervan gevierd. Renate Stüger verzorgde masterclasses over haar stripboek *Suriman* en er waren masterclasses gebaseerd op het boek *Op de rug van Bigi Kayman* van Henna Goudzand

Nahar. Goudman kwam zelf ook naar het museum voor een schrijfworkshop voor volwassenen en het museum organiseerde een inspirerende middag over Anton de Kom, met onder een optreden van Dichter des Vaderlands Babs Gons.

▲ Illustratie door Renate Stüger voor *Suriman*.
▲ Illustratie door Hedy Tjin voor *Op de rug van Bigi Kayman*.

► Tijdens de Museumnacht, met onder meer de band BRASSA en een workshop door Studio Maky. Foto's: Eveline van Egdom.

Als altijd bracht het museum elke schoolvakantie extra activiteiten, met onder meer vertelvoorstellingen van de Verhalendame en workshops. In de meivakantie konden bezoekers zich onderdompelen in de wereld die Raoul Deleo creëerde in *Terra Ultima* en de kerstvakantie stond boordevol winterse activiteiten, waaronder masterclasses door Aida de Jong en Penseel-winnaar Marieke Nelissen. Jean-Claude van Rijckeghem hield de jaarlijkse Annie M.G. Schmidtlezing, die de

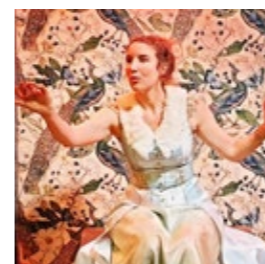
titel 'Tijdreizen en bouillonblokjes' droeg. De dag speciaal voor de Vrienden van het museum stond dit jaar in het teken van E. du Perron, met bijdragen van onder meer Ellen Deckwitz en Myrthe van de Weetering.

▲ Resultaten van de Terra Ultima-workshop voor volwassenen.

▲ Annie M.G. Schmidtlezing door Jean-Claude van Rijckeghem. Foto: Eveline van Egdom.

▲ De Verhalendame.

'Wat is de Verhalendame betoverend! De kleintjes (en vooruit eerlijk is eerlijk, ook ouders, verzorgers en opa's en oma's) luisterden met open mond en zaten met grote ogen geboeid naar haar te kijken. Dit is echt een aanrader! Ook is het leuk dat ze het heel interactief maakt.'

Museum

'Wat natuurlijk de favoriete plek in Den Haag is van boekenliefhebbers, is het Literatuurmuseum. Speciaal voor de Nationale Boekenweek worden er unieke rondleidingen georganiseerd. Samantha van Reijssen gaat op ontdekkingsreis met Haags Avontuûh door de wondere wereld van de literatuur en dwalen tussen schrijvers en verhalen.'

Den Haag FM, 11 maart 2023

Uiteraard organiseerde het museum in het verslagjaar weer de toekenning en de uitreiking van de Haagse Literatuurprijzen en de P.C. Hooft-prijs.

Ook kon het museum in 2023 rekenen op hoog bezoek. Minister Robbert Dijkgraaf bleek tijdens het Nationale Voorlees-

ontbijt een enthousiast voorlezer en onder grote mediabelangstelling sprak minister Hanke Bruins Slot in het museum met enkele Oekraïense jongeren over kinderen die door de

Russen worden gedeporteerd. In aanwezigheid van de Taiwanese minister van Cultuur, en onder meer Ilja Leonard Pfeijffer en Alfred Birney, werd in het museum bekend gemaakt dat Nederland in 2024 het gastland is tijdens de Taipei International Book Fair, de grootste boekenbeurs van Azië.

Bijzonder was de presentatie van *Een boek voor jou*, een bloemlezing uit de Nederlandstalige kinderliteratuur. Het boek is een geschenk voor kinderen op de vlucht om hen welkom te heten in ons land, maar wel in hun eigen taal. Tijdens de feestelijke middag namen kinderen uit een azc de eerste exemplaren in ontvangst en droegen ze een gedicht voor in hun eigen taal. Het boek is een initiatief van Marit Törnqvist.

▲ Minister Robbert Dijkgraaf tijdens het Nationale Voorleesontbijt. Foto: Eveline van Egdorn.

▲ Onder meer een delegatie van de Taiwanese ministerie van Cultuur en MDVR, en schrijvers onder wie Alfred Birney en Ilja Leonard Pfeijffer. Foto: MDVR.

► Tijdens de uitreiking van de P.C. Hooft-prijs 2023, met o.a. Karin Amatmoekrim, Maarten Asscher, Maxim Februari, Tijs Goldschmidt en Andrea van Pol. Foto's: Mylène Siegers.

Het museum hostte voorts de werkplaats filosoferen met kinderen van de Cultuurschakel, de Haagse expertise- en bemiddelingsorganisatie voor cultuur, onderwijs en cultuurparticipatie, en ontving onder meer de Boekenclub van OCW, in bijzijn van de toenmalige staatssecretaris Gunay Uslu. Voor de uitreiking van de Woutertje Pieterse Prijs veranderde het museum voor een ochtend in een radiostudio voor een speciale uitzending van *De Taalstaat*, waarbij Frits Spits werd bijgestaan door kinderdirecteur Guus Janse.

Aansluitend bij de wens het maatschappelijke karakter van literatuur meer uit te dragen, ontwikkelde het museum met andere Haagse instellingen het debatinitiatief SPREEEK, voor meer dialoog in de stad. In 2023 participeerde het museum in een avond over de rol van kunst en cultuur bij (vrouwen-) emancipatie. Beeldend kunstenaar Renske van Enckevort nam namens het museum plaats op de SPREEEK-stoel en sprak over het groepsportret van een generatie hedendaagse schrijvers dat ze maakte in opdracht van het museum.

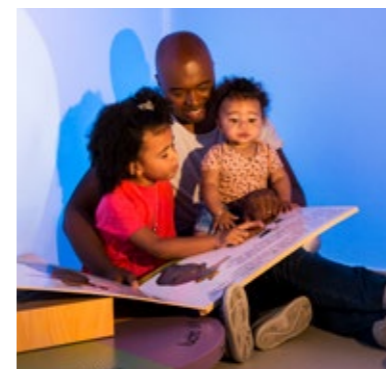
▲ Renske van Enckevort. Foto: Eva Meylink.

- ◀ Hassnae Bouazza in gesprek met Marjan Slob, winnaar van de J. Greshoff-prijs 2023.
- ◀ Wethouder Saskia Bruines rijkt de Jan Campert-prijs uit aan Dominique De Groen.
- ◀ Marion Bloem, winnaar van de Constantijn Huygens-prijs 2023. Foto's: Serge Ligtenberg.

▲ In *De eigenwijze kinderen* van Annie M.G. Schmidt.
Foto: Eveline van Egdome.

▼ In de *Voorleestent*. Foto: Eveline van Egdome.

'Spelenderwijs gaan kinderen vanaf 0 jaar (!) door het Kinderboekenmuseum in Den Haag met in de hoofdrol: Dikkie Dik, Rupsje Nooitgenoeg, Kikker en nog veel meer bekende personages uit kinderboeken. Een geweldig en herkenbaar museum voor jonge kinderen. Ook is er een voorleestent waar kinderboeken en -verhalen tot leven komen door middel van projecties en geluid. Magisch!'

🌐 Famme.nl, 14 januari 2023

Doelgroepen

Het gaat goed met het museum. Na een corona-gerelateerde dip in de bezoekersaantallen zette de stijgende lijn zich in 2023 voort: in het verslagjaar werd het museum door een recordaantal van ruim 147.000 mensen bezocht. Ook uit onder meer observaties op de vloer en monitoring van social media blijkt dat het publiek het museum waardeert.

Het feit dat het museum zich de afgelopen jaren zo succesvol heeft kunnen ontwikkelen, komt voor een groot deel door de duidelijke focus: het heeft er bewust voor gekozen de volwassenen – geoefende lezers met affiniteit voor literair erfgoed – online te bedienen via LiteratuurLab en zich met het fysieke museum te richten op families en scholieren/studenten die via het onderwijs komen.

De bezoekers van het museum komen uit het hele land en ook een groeiende stroom internationaal publiek weet het museum te vinden. Het online museum wordt niet alleen in Nederland, maar ook buiten de landsgrenzen goed bezocht.

Als maatschappelijk geëngageerde organisatie spant het museum zich in een cultureel divers publiek binnen te halen en nieuwe bezoekers te trekken. Het doet dit momenteel in samenwerking met partners als bibliotheken, de Leescoalitie en de VoorleesExpress. Om iedereen de mogelijkheid te geven het museum te bezoeken, bood het ook in 2023 gratis entree voor mensen met een Ooievaarspas of Rotterdampas (respectievelijk gratis dan wel voor een gereduceerd tarief voor inwoners van groot Den Haag en Rotterdam met een laag inkomen).

▲ In de Galerij van het Literatuurmuseum.
▶ Museumles in *ABC met de dieren mee*.
Foto's: Eveline van Egdome.

Publieksbereik en partners

▲ In *Back Street*. Foto: Eveline van Egdom.

Ook *Back Street* draagt bij aan het bereiken van een breed en divers publiek. De expositie is gericht op 14-20-jarigen (voor musea een lastige doelgroep), die in schoolverband komen, waardoor leerlingen uit alle lagen van de bevolking het museum bezoeken.

Het museum wil dat een breed publiek zich welkom voelt in het museum en zich herkent in het aanbod. Het deed in 2023 markt- en publieksonderzoek om strategische inzichten te verkrijgen over zijn publiek. In een van de onderzoeken prees een deelnemster het museum omdat het de ‘enige mogelijkheid om iets buiten de deur te doen waarbij ons kindje eindelijk zelf iets kan ondernemen in een veilige omgeving’. Haar jonge dochter had er van alles ontdekt, over haar eigen kunnen, maar ook letters, en voorzichtig gespeeld met andere kinderen. ‘Hoe tof is het dat ze wordt beloofd voor haar nieuwsgierigheid?!’

Hoewel het onderwijs positief reageert op *Back Street* heeft het museum een onafhankelijk onderzoek laten uitvoeren om te kijken of het er voldoende in slaagt aan te sluiten bij de behoeftes van het onderwijs. Duidelijk werd dat *Back Street* voor zowel docenten als leerlingen een onverwachte, positieve *experience* is. Vooral de tentoonstelling wordt hoog gewaardeerd: de interactieve games, de steeds verschillende, spannende kamers en het design sluiten goed aan bij de belevingswereld van jongeren en bieden inspiratie. Wel werden enkele verbeterpunten genoemd. Op basis van de uitkomsten van dit onderzoek optimaliseert het museum in 2024 zowel de expositie als het bijbehorende educatief programma.

▲ In de Galerij van het Literatuurmuseum. Foto: Mylène Siegers.
◀ In *Ik ben Kikker*. Foto: Sarah Dona.

‘Helaas verhuist het Kinderboekenmuseum naar Utrecht, maar zolang het nog in Den Haag zit, is dit een niet te missen tip voor kinderen van verschillende leeftijden. Ik heb hier heel wat uurtjes doorgebracht met mijn kinderen. De jongsten vermaken zich in de wereld van Kikker, terwijl iets grotere kids op pad gaan met een Slurper om Inktvraat te verslaan.’

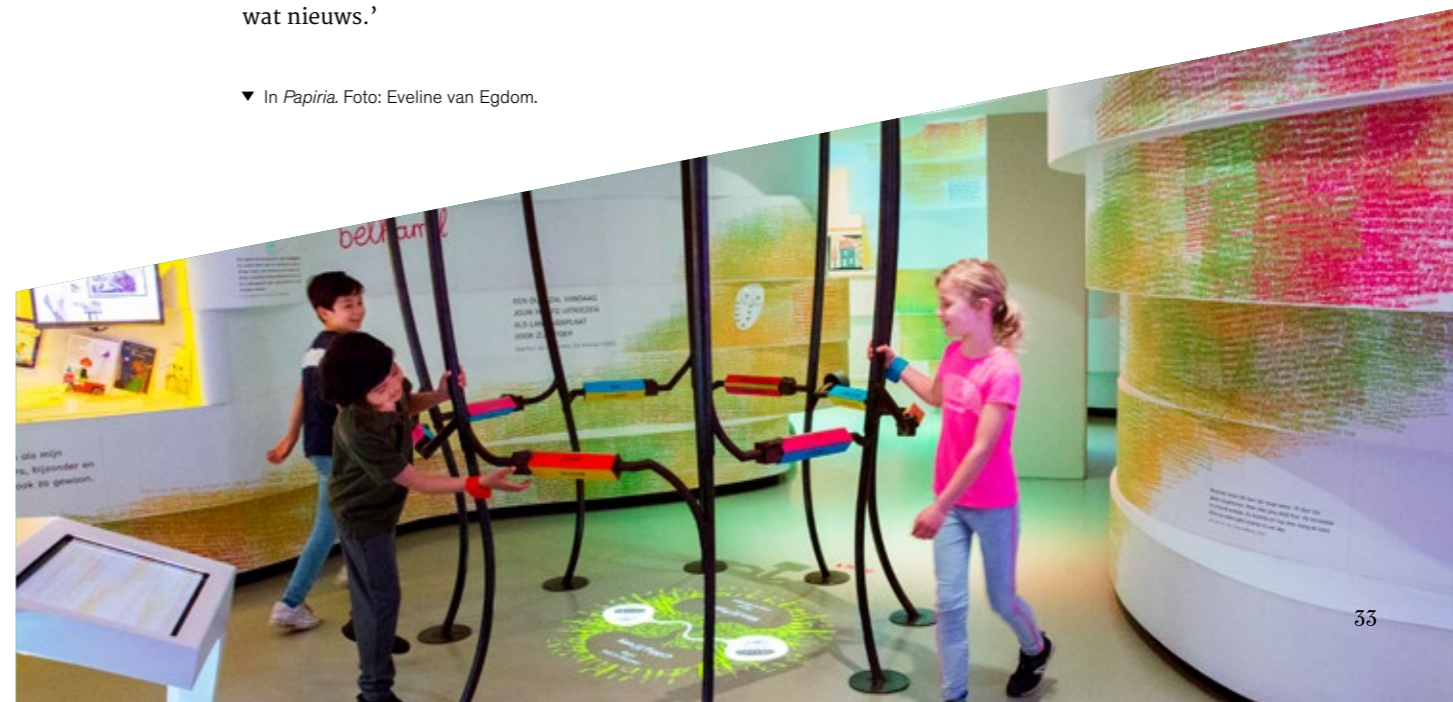
“ Dani van Oeffelen, in: *Kleine Globetrotter Magazine*, 31 juli 2023

Marketing en communicatie

Het museum was in 2023 weer volop te vinden in de media. In totaal verschenen er in print en online 1.278 vermeldingen, met een advertentiewaarde van € 3,1 miljoen. Met name het nieuws dat het museum een nieuw onderkomen heeft gevonden in Utrecht en op termijn Den Haag zal verlaten, zorgde voor veel berichtgeving. Uiteraard besteden lokale kranten in de regio Den Haag en Utrecht aandacht aan dit nieuws, ook de landelijke media pakten het op. Veel media-aandacht was er eveneens voor de uitreiking van de P.C. Hooft-prijs aan Tijs Goldschmidt, met onder meer artikelen in *NRC Handelsblad*, *de Volkskrant* en de *VPRO Gids*. Ook de regenachtige zomer droeg bij aan de zichtbaarheid van het museum. Diverse kranten (waaronder *NRC Handelsblad*), bladen (waaronder *Margriet*) en sites (waaronder *jmouders.nl*) tipten het museum als droog uitje tijdens de natte vakantieweken: ‘Zo ben je weer een middagje zoet en leren je kinderen wat nieuws.’

▼ In *Papiria*. Foto: Eveline van Egdom.

Steeds vaker contacteren diverse media het museum als ze een expert zoeken op het gebied van (jeugd)literatuur. Zo werd directeur Aad Meinderts door het *Algemeen Dagblad* gevraagd wat het geheim is van het succes van de Harry Potter-boeken en interviewde TV West hem naar aanleiding van het overlijden van Wim de Bie. Ingrid Eilander, hoofd van de afdeling Publiekszaken & Tentoonstellingen, was te horen op NPO Radio 1 over het belang van Annie M.G. Schmidt en *Dijkstra & Evenblij* ter plaatse vroeg het museum te spreken over Max Velthuis en zijn *Kikker*. In het EO-programma *Dit is de kwestie* interviewde Kefah Allush in het museum, en in het bijzonder in *Back Street*, diverse deskundigen over straattaal.

Publieksbereik en partners

Het museum was zelfs onderdeel van een 1 aprilgrap. Zo schreef het AD, kort nadat bekend werd dat het museum naar Utrecht zal verhuizen: ‘Het Haagse antiquariaat Colette & Co neemt een belangrijk deel van de collectie van het Literatuurmuseum over.’

Het museum verstevigde zijn positie als autoriteit in 2023 verder doordat het hoofd van de afdeling Collecties, Bertram Mourits, tijdens de Boekenweek in Deventer een minicollege gaf en in de zomermaanden een rubriek verzorgde in *de Volkskrant* over wat schrijvers meenemen wanneer ze even weg zijn. Meinderts was te gast bij Bazarow Live om te praten over literaire prijzen.

Gezien zijn bescheiden communicatiebudget zette het museum in 2023 met name *free publicity* in, maar ook doelgerichte, online advertising was een belangrijk middel. Het museum voerde in het verslagjaar een online campagne ter promotie van het LiteratuurLab, waarbij onder meer geadverteerd werd op de sites Tzum en Literair Nederland. Ook is het museum actief op diverse social media. Voor LiteratuurLab bouwt het hier aan een online community, waarbij de interactie met name op Facebook plaatsvindt. Na berichtgeving over het sociale media-platform TikTok zette het museum zijn activiteiten op dit platform stil, wel werd er gestart met Threads en werd het museum actief op LinkedIn.

▲ ▼ Het museum in de media.

Samenwerkingspartners

Bij alle activiteiten die het museum bij het realiseren van zijn ambities onderneemt, geldt dat samenwerking een belangrijk middel is. De organisatie is ingebed in het veld van archieven, bibliotheken en het boekenvak, evenals in het museale en culturele veld. Het geeft zijn archief ruimhartig in bruikleen aan collega-instellingen, neemt deel aan onderzoeksprojecten en projecten op het gebied van archiefontsluiting. In 2023 trad het museum toe tot het netwerk van de Canon van Nederland, dat als doel heeft de Nederlandse geschiedenis voor het voetlicht te brengen. Op het gebied van inclusie, toegankelijkheid werkt het museum samen met onder meer Echo, EMMA Experts in Media en Maatschappij en ROSE Stories.

▲ In de Galerij, waar diverse zogenaamde Canon-stukken te zien zijn. Foto: Mike Bink.

◀ De typemachine van Annie M.G. Schmidt, een van de Canon-stukken die te zien zijn in het museum.

In de strijd tegen de toenemende ontleding participeert het museum in diverse leesbevorderingsinitiatieven, waaronder HeelDenHaagLeest, en vormt samen met onder andere Stichting Lezen, de CPNB, Stichting Lezen en Schrijven en de Koninklijke Bibliotheek de Leescoalitie om een blijvende impact te maken in de strijd voor een vitale leescultuur. Naast een politieke lobby gericht op het maatschappelijk belang van lezen zetten de partners gezamenlijk diverse leesbevorderingsprojecten en -campagnes op. Het Leescoalitieproject *Readification – Lees je game uit!* kwam in 2023 met nieuwe verhalen en viel meerdere malen in de prijzen. In kader van de campagne Springlezend werden diverse inspirerende bijeenkomsten georganiseerd over het belang van goed leesonderwijs en de rol van bevoegde leerkrachten.

Publieksbereik en partners

Ook is het museum actief in Den Haag: Ingrid Eilander heeft zitting in de Stichting Directieoverleg Haagse Musea, het museum participeert in het Haagse Cultuurmenu en werkt samen met Haagse collega-musea, voorts deed het museum in 2023 mee aan onder meer de Week van de Rechtsstaat en de Haagse Vrijheidsweken. Met Writers Unlimited Internationaal Literatuurfestival organiseert het museum de uitreiking van de Haagse Literatuurprijzen.

Veel van de samenwerkingspartners ondersteunen het museum niet alleen inhoudelijk, maar tevens op het gebied van communicatie door hun achterban te informeren over en te enthousiasmeren

voor het museum. Zo bracht de CPNB de activiteiten die het museum wijdde aan de Boekenweek en Kinderboekenweek onder de aandacht. In het kader van de Kinderboekenweek ging het museum een samenwerking aan met Storytel.

Het museum heeft veel expertise op het gebied van kinderexposities, het ruimtelijk presenteren van literatuur en literair erfgoed, en heeft laten zien in staat te zijn jongeren te kunnen enthousiasmeren voor literatuur. Het wordt dan ook veelvuldig gevraagd zijn kennis te delen. Het ontving in 2023 weer diverse bibliotheken en musea uit binnen- en buitenland, waaronder het Maritiem Museum, NEMO, Petöfi Literary

Museum (Hongarije), Museum Wereldculturen en de Zuid-Afrikaanse cultuurorganisatie ATKV. Ook bezochten in 2023 medewerkers van het Surinaamse ministerie van OCW en die van het Israëlische ministerie van Onderwijs het museum.

▲ Storytel.

▲ Directeur Aad Meinderts tijdens de viering van 100 jaar Max Velthuis. Foto: Mylène Siegers.

Organisatie

Raad van Toezicht

De Raad van Toezicht bestond op 31 december 2023 uit:

- Mei Li Vos** (voorzitter)
- Rashid Azimullah**
- Marjolein van Breemen**
- Martijn David**
- Yra van Dijk**
- Martine Schaap**

In het verslagjaar is de Governance Code Cultuur toegepast. De Raad onderschrijft de Fair Practice Code en de Code Diversiteit & Inclusie en neemt de implementatie daarvan, samen met de directeur-bestuurder, ter hand. De Raad heeft drie commissies met elk een eigen reglement: een auditcommissie, een remuneratiecommissie en een inhoudelijke kwaliteitscommissie.

De huidige en nieuwe huisvesting, de financiering daarvan en de opvolging van de directeur vormden de belangrijkste gespreksonderwerpen in de raadsvergaderingen. Ook op andere vlakken stond de Raad het museum met raad en daad ter zijde en oefende zijn taak als toezichthouder uit.

▲ Mei Li Vos. Foto: Gabriela Hengeveld.

Personeel

De organisatie had in 2023 een gemiddelde omvang aan vast en tijdelijk personeel van 24,8 fte. Per 31 december 2023 telde het museum 28 medewerkers in loondienst, ondersteund door 45 freelancers/uitzendkrachten en 15 vrijwilligers. Het verzuimpercentage bedroeg 8% (2022: 7,67%) Het Managementteam bestond eind 2023 uit:

- Aad Meinderts**, directeur-bestuurder
- Ingrid Eilander**, adjunct-directeur / hoofd Publiekszaken & Tentoonstellingen
- Valérie Drost**, hoofd Bedrijfsvoering
- Bertram Mourits**, hoofd Collecties

Het museum is niet alleen dank verschuldigd aan zijn medewerkers en vrijwilligers, maar ook aan de 6 studenten die in het verslagjaar stage liepen.

Het museum besteedde in het verslagjaar veel aandacht aan zijn verdere professionalisering. Procedures werden vastgelegd in werkprocessen, de functieomschrijvingen werden geactualiseerd en de Arbeidsvoorwaardenregeling gemoderniseerd. Het personeel volgde het PEP® trainingsprogramma en besteedde onder begeleiding van de organisatie Ynnovate aandacht aan persoonlijke ontwikkeling in relatie tot de veranderingen die er de komende tijd aan komen. Ook was er gelegenheid binnen dit traject om concrete ideeën in te brengen op het gebied van de collectie, publiekszaken & tentoonstellingen en/of bedrijfsvoering. Tot slot is er voor een online systeem gekozen, waarmee de financiële administratie per 2024 gedigitaliseerd wordt.

Ro berto
29 reviews in Den Haag
★★★★★ 3 weken geleden

Very nice museum for kids. Full of interactive attractions. Service is good and employees are smiling helping you.

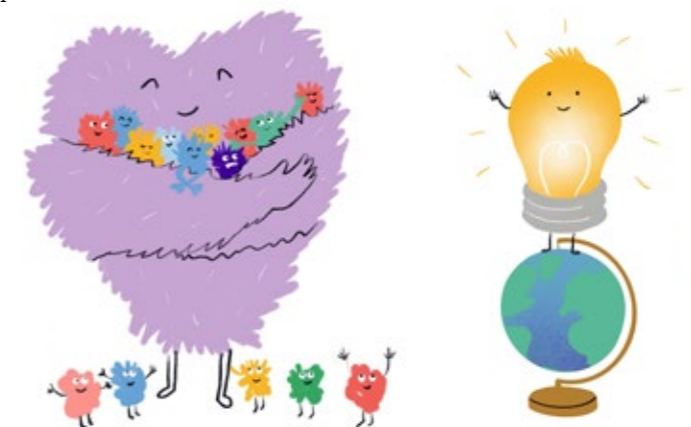
W. Wenke
7 reviews
★★★★★ een week geleden

Zeer zinvolle kinderaanimatorieplaats, attente service, gedetailleerde uitleg, de kinderen hadden een geweldige tijd, heel erg bedankt ! ! !

▲ Museummedewerkers tijdens de Ynnovate-bijeenkomsten.
▼ Illustraties gemaakt tijdens de Ynnovate-bijeenkomsten door Agnes Loonstra.

De enorme groei van de bezoekersaantallen de afgelopen jaren komt overeen met de ambities van het museum, maar heeft tegelijkertijd impact op de interne organisatie. Om binnen het beschikbare budget kwaliteit te blijven leveren, werd hierop geanticipeerd en dankzij de groei van het bezoek en de inkomsten en aanvullende structurele subsidie die beschikbaar kwam ten behoeve van leesbevordering, kon het museum in 2023 diverse organisatieonderdelen versterken. Zo traden in het verslagjaar twee educatiemedewerkers, een operationeel manager en een medewerker communicatie & evenementen in dienst en werd geworven voor een junior conservator.

reteen in thuis
t eerder was
Judith Herzberg

Financiën

◀ Wethouders Dennis de Vries en Eva Oosters en directeur Aad Meinderts bij een dichtregel van Judith Herzberg, aangebracht door JanIsDeMan in Magazijn De Zon. Foto: Juri Hiemsch.

Het museum valt voor zowel het beheer van de collectie, de instandhouding van het museale gebouw als de taken op het gebied van exposities, wetenschap en educatie onder de Erfgoedwet, wat betekent dat het museum kan rekenen op de in het kader van de Erfgoedwet toegewezen structurele financiering. Als cultureel ondernemer

streefde het ook in 2023 naar een gezonde financiële situatie waarin risico's worden gespreid, kostenefficiënt en synergetisch wordt gewerkt – onder andere door samenwerking met andere organisaties – en eigen inkomsten en bijdragen uit private middelen worden gestimuleerd.

Exploitatierkening 2023

In euro's (€)	2023	Begroting	2022
BATEN			
Directe opbrengsten:			
Kaartverkoop	862.931	560.000	598.385
Overige publieksinkomsten	401.670	270.000	256.996
Overige directe opbrengsten	0	15.000	27.599
Indirecte inkomsten	121.372	110.500	114.372
Bijdragen uit private middelen	288721	221.050	196.004
Totale Opbrengsten	1.674.694	1.176.550	1.193.357
Subsidie OCW	3.618.828	3.362.257	3.362.257
Overige subsidies uit publieke middelen	762.841	346.500	987.494
Totale Subsidies/Bijdragen	4.381.669	3.708.757	4.349.751
TOTALE BATEN	6.056.363	4.885.307	5.543.107
LASTEN			
Salarislasten	2.406.632	2.121.282	1.966.440
Afschrijvingen	259.689	146.500	188.216
Huisvesting	1.497.676	1.749.525	1.412.979
Aankopen	49.453	25.000	207.083
Overige lasten	1.262.537	843.000	1.364.050
TOTALE LASTEN	5.475.988	4.885.307	5.138.768
Bedrijfsresultaat	580.375	0	404.339
Saldo rentebaten/-lasten	138.952	0	11.977
Saldo uit gewone bedrijfsvoering	719.327	0	416.316
Saldo bijzondere baten en lasten	0	0	0
EXPLOITATIERESULTAAT	719.327	0	416.316

Ondernemerschap

Zoals eerder werd aangegeven, floreert het museum, ook in financieel opzicht. De doelstelling van het museum was, op basis van de Meerjarenbegroting 2021-2024, jaarlijks 10.000 meer bezoekers te verwelkomen, groeiend van 60.000 in 2021 naar 90.000 in 2024. Hierop is de meerjarenbegroting ook ingericht. Met meer dan 147.000 bezoekers is de doelstelling van 80.000 in 2023 ruimschoots behaald. Deze grote bezoekersaantallen, inkomsten uit de museumshop, museumcafé en zaalverhuur zorgden voor relatief hoge publieksgerelateerde inkomsten.

Daarnaast doet het museum aan particuliere fondsenwerving, via continue werving van donaties op de website, Geef.nl en de onlineticketshop. Het museum kon zich in 2023 verheugen in de ondersteuning door Wim en Johanna Huijskens Fonds. Het museum is niet alleen blij met de financiële middelen, maar ook met de waardering voor het museum die uit de gift spreekt.

In het verslagjaar ging het museum een partnership aan met Storytel; zij leverden een inhoudelijke bijdrage aan de Kinderboekenweek-programmering en sponsorden deze ook.

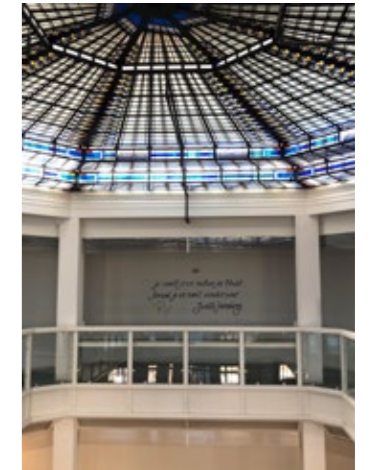
De komende jaren wil het museum ook proberen (commerciële) sponsors aan zich te binden; waarbij het op een hoger niveau strategisch relatiemanagement bedrijven een must is.

Het museum vindt duurzaamheid een belangrijk uitgangspunt voor de nieuwe huisvesting en zet ook op de huidige locatie al enkele stappen op dit gebied. Zo probeert het zoveel mogelijk tentoonstellingsmaterialen te recyclen en is het aanbod in het museumcafé grotendeels biologisch. De komende jaren zet het museum in op verder verduurzamen, waarvan het digitaliseren van de administratieve organisatie ook een onderdeel is.

▲ In het museumcafé. Foto's: Eveline van Egdom.

▼ Magazijn De Zon in Utrecht.

Huisvesting

'Een weelde voor de stad, zo'n Kinderboekenmuseum. Profiteer ervan nu het nog kan. Het museum, geopend in 1954, gaat na precies 70 jaar Den Haag verlaten', schrijft Sjaak Bral in *AD Haagse Courant*. Zo'n vaart loopt het niet, maar feit is dat het museum eind 2027 het Koninklijke Bibliotheek-complex zal verlaten. Na een jarenlange zoektocht, omdat het huidige pand per 2028 niet langer onderkomen aan het museum kan bieden, vond het museum in het iconische Magazijn De Zon in hartje Utrecht een pand dat recht doet aan de beleving die het museum te bieden heeft. Hoewel het museum enerzijds met pijn in het hart de hofstad verlaat, is het er anderzijds van overtuigd dat vestiging in Utrecht veel kansen biedt: zo zal de centrale ligging leiden tot meer bezoekers uit het hele land.

'We zijn ontzettend blij dat het museum naar Utrecht wil komen. Hun plan sluit aan op de wensen die we ophaalden tijdens de gesprekken met de stad over wat er met dit pand moet gebeuren. Met deze invulling blijft iedereen welkom in het pand en zijn de bijzondere lichtkoepel en het dak voor iedereen te beleven.'

“ Dennis de Vries, wethouder Vastgoed Utrecht

Het feit dat Utrecht vele opleidingsinstituten kent, waaronder een universiteit, sluit nauw aan bij het educatieve én wetenschappelijke karakter van het museum. Daarbij biedt de levendige en collegiale infrastructuur van het Utrechtse literaire en museale veld mogelijkheden duurzaam en synergetisch te opereren. De stad maakt zich sterk voor leesbevordering en draagt het predicaat UNESCO City of Literature.

Het zal echter nog enige tijd duren voor het museum naar Utrecht vertrekt, en daarom tekende het museum eind 2023 in het kader van een nieuw huisvestingsstelsel in het Rijksmuseum te Amsterdam samen met de overige verzelfstandigde rijksmusea, tijdens een officiële bijeenkomst een nieuwe huurovereenkomst.

▲ Aad Meinderts tekent in het Rijksmuseum Amsterdam in het kader van een nieuw huisvestingsstelsel de huurovereenkomst.

Ondanks de ophanden zijnde verhuizing vindt het museum het belangrijk ook nog in het huidige museum te investeren. Zo vindt er structureel onderhoud plaats in alle exposities en in 2023 renoveerde het museum zijn toiletten. Het museum putte uit zijn illustratiecollectie en voorzag elk toilet van een mooie tekening, met bijpassend citaat. Het museum maakte van de gelegenheid gebruik de toiletten genderneutraal te maken; er wordt alleen nog onderscheid gemaakt in wc's voor kinderen en volwassenen. Ook optimaliseerde het museum in het verslagjaar zijn bewegwijzering.

▲ Foto's: Sanimood.

Bijlage I

Aanwinsten 2023

- A**
- Joh. C.P. Alberts, opdracht-exemplaar van *Laudamus*; brief aan Cees Laseur.
 - Henk Asmussen, diverse originele illustraties.
- B**
- Rudy Bedacht, diverse archivalia betreffende Bedacht, waaronder gedichten, foto's, en brieven van/aan Cees Klapwijk en V.S. Naipaul.
 - Belcampo, aantekeningen t.b.v. *De filosofie van het Belcampisme*; portret door Doite Schukken.
 - Marieke ten Berge, illustraties van en voorstudies voor Noord.
 - Joep Bertrams, illustraties en archivalia.
 - Hanna Bervoets, deel van haar literair archief, met o.m. aantekeningen, deels ook van Lieke Marsman, opzetjes, manuscripten van o.m. *Leer me alles wat je weet, Wat wij zagen* en het Boekenweekgeschenk.
 - Ad den Besten, diverse archivalia, waaronder manuscripten, drukwerk en correspondentie.
 - Henriette Boas, drukproef van een artikel voor tijdschrift *Hakehilla*.
 - Jan A. Bomans, diverse archivalia.
 - Godfried Bomans, gedichten; brief van H. Prenen; typoscript over Bomans en Harry Prenen door Annemarie Feilzer, met bijlage; drukwerk; archivalia mbt Nicolaas Beets; brief aan Jan Muijser; divers drukwerk;
 - Adriaan Bontebal, audiomateriaal.
 - Menno ter Braak, stambomen van zijn Perzische katten.
 - Gerard den Brabander (ps. van J.G. Jofriet), diverse archivalia waaronder manuscripten van gedichten, tekeningen, foto's, een plakboek en brieven.
 - Jeroen Brouwers, brief aan Ton Olden.
 - BZZTôH, geluidsopname van Hubert Lampo en negatieven van foto's, gemaakt tijdens een literaire manifestatie.
- C**
- Jan Campert, exemplaar van *Slordig beheer* met bijgevoegd o.m. typoscripten, gedichten, en een brief van en aan J.P. Baljé.
 - Rody Chamuleau, diverse archivalia, waaronder foto's, en correspondentie met o.m. Lisette Lewin.
 - A.M. Chamalaun, diverse manuscripten; foto's en geluidsdragers m.b.t. Lisette Lewin.
 - J.B. Charles (ps. van W.H. Nagel) diverse archivalia waaronder manuscripten en brieven.
 - Alexander Cohen, audiomateriaal.
 - Thérèse Cornips, aanvulling op de literaire nalatenschap, met o.m. typoscripten, drukproeven, tekeningen, financiële bescheiden, foto's en audiovisueel materiaal.
 - Isaïc da Costa, dekselplaat van de grafkist.
 - Louis Couperus, stambomen; foto's.
 - Jan Cremer, diverse archivalia; brief aan Jef van Gool; naamkaartje; foto; correspondentie met Hans Ferrée; cahier met aantekeningen.
 - Max Croiset, diverse archivalia waaronder manuscripten en drukproeven.
- D**
- Jan Denters, brieven aan A. Sötemann met bijlagen, opdracht-exemplaar.
 - Hanneke Dikboom, diverse archivalia m.b.t. Godfried Bomans waaronder illustraties en een brief.
 - Anthonie Donker, typoscript van 'Gedichten'.
- E**
- Eduard Elias, kinderschoentjes in brons.
 - Henk Ester, deel van het literaire archief, met onder meer manuscripten en correspondentie.
 - P.N. van Eyck, rekening van Boekhandel M. Nijhoff.
 - Ben van Eysselsteijn, opdracht-exemplaar van *Om 't hooge licht* met een brief aan Eline Pisuisse en een album van cultuurvereniging Cuca met tekeningen en foto's.
- F**
- Jean-Paul Franssens, diverse archivalia.
 - Wolfgang Frommel, aanvulling op het archief.
 - Frans Funke, tekeningen.
- G**
- Arie Gelderblom, brieven aan Bart van der Sar en typoscripten.
 - Ida Gerhardt, brief aan Maarten Vermaseren.
 - J. Greshoff, brief aan Arie Mout m.b.t. J.C. Bloem.
 - Wessel te Gussinklo, aantekeningen en diverse typoscripten.
- H**
- Jacques Hamelink, correspondentie met J.A. Hoekstra.
 - G. Hamstra-Vos, diverse archivalia, waaronder manuscripten en overeenkomsten.
 - Jan de Hartog, materiaal voor documentaire over *De vlucht*; diverse archivalia m.b.t. De Hartog waaronder brieven.
- Bertus Dijk**, diverse archivalia waaronder vertaal- en drukwerk, en correspondentie met o.m. Martin Mooij en Tjitte de Vries.

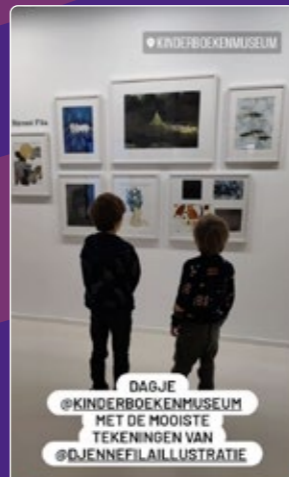
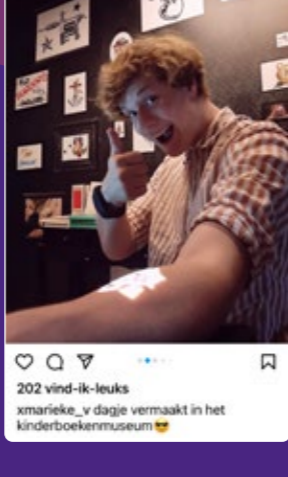
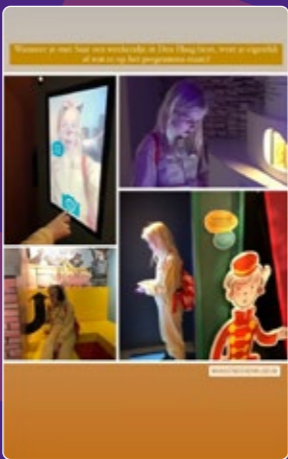

- Jac. van Hattum, opdracht-exemplaren.
 - Wim Hazeu, aanvulling op het literaire archief, met o.m. foto's, documenten, av-materiaal, voorwerpen en correspondentie van/met m.b.t. o.a. Gerrit Achterberg, Lucebert, Gerard Reve, J. Slauerhoff, Marten Toonder en S. Vestdijk.
 - Willem Frederik Hermans, dia's; portret door W.H. Duzijn; diverse archivalia waaronder foto's, drukwerk en brieven.
 - Salvador Hertog, brieven aan Elisabeth Glaser.
 - A.F.Th. van der Heijden, brieven aan Rien Schreuders.
 - Kees Holierhoek, literaire nalatenschap, met o.m. aantekeningen, archivalia m.b.t. tv, film en hoorspelen, romans en gedichten, persoonlijke documenten en correspondentie.
 - James Holmes, Handschrift en typoscript van Holmes' vertaling van *Omtrent Deedee* van Hugo Claus.
 - Arie Hondorp, literaire archief.
 - Cees van Hoore, portret door Willem Breddels.
 - Roel Houwink, documenten van Houwinks echtgenote Nell van Nie; brieven aan Wim Simons.
- I**
- J**
- Jan Willem Jacobs, diverse archivalia waaronder foto's, opdracht-exemplaren en familieboekje.
 - Muus Jacobse (ps. van K.H. Heeroma), typoscript van 'Bij de geboorte van Weintjen Klaas'.
 - C.O. Jellema, portretten door A. Wigboldus en J. Rotgans; diverse archivalia afkomstig van Gerben Wynia.
 - Dola de Jong, brieven aan Hanny Veenendaal en Eleonora Speckens.
- K**
- Henri Knap, opdracht exemplaar van *De Ronde van '43*, drukwerk en een brief.
 - Kees van Kooten, brieven aan mevrouw Van der Meer.
 - Rudy Kousbroek, brief aan J. Mels.
 - Dirk Kroon, literair archief.
- L**
- Pim Lammers, aantekeningen en versies van o.a. *Het lammetje dat een varken is*.
 - L.Th. Lehmann, aanvulling op het archief met o.a. drukwerk en foto's.
- M**
- F.C. Maatje, correspondentie.
 - Willem de Mérode (ps. van W.E. Keuning), manuscripten.
 - Henk Romijn Meijer, diverse archivalia uit de literaire nalatenschap, met o.a. foto's en portrettekeningen door Betty de la Court-van Steenderen.
 - Maurits Mok, diverse archivalia, waaronder documenten m.b.t. literaire prijzen en correspondentie.
 - Harry Mulisch, brieven aan Helbertijn Schmitz van o.a. J.H. Donner, Hans Dütting, H.A. Gomperts, Herman Verhaar en Wetenschappelijke Uitgeverij ivm publicatie over *Het stenen bruidsbed*.
 - Multatuli (ps. van E. Douwes Dekker), portret door Anne Van Herreweghen.
- N**
- G. Nolst Trenité, ingelijste foto met op de achterkant een brief.
 - Hélène Nolthenius, toga.
 - Cees Nooteboom, diverse archivalia, waaronder aantekeningen, typoscripten, contracten en correspondentie.
 - M. Nijhoff (uitgever), brieven aan C. Pet.
- O**
- G.A. van Oorschot, opdracht-exemplaar.
- P**
- A.P.J. van Pelt, diverse archivalia, waaronder brieven aan de heer Blok van der Velden, met bijgevoegd gedichten.
 - E. du Perron, handschrift van 'De onzekeren'; diverse gedichten in typoscript en manuscript; brieven; geluidsopnamen m.b.t. Du Perron; correspondentie van Louis Uding met o.a. F Batten, Roel Houwink en C.J. Kelk m.b.t. brieveneditie.
 - Ilja Leonard Pfeijffer, buste door Fabio Pravisani.
 - Piggelmee, diverse archivalia.
 - Johan Polak, brief aan Louis Mok.
 - Gemma Polders, materiaal betreffende Uitgeverij Vita, met o.m. documenten en foto's van o.a. Clara Eggink, Dola de Jong en Til Brugman.
 - Mance Post, illustraties voor *Een beer bij volle maan* van Henri van Daele.
- Q**
- R**
- Anil Ramdas, literaire nalatenschap met o.m. aantekeningen, notitieboekjes, agenda's en enkele dagboeken.
 - Gerard Reve, brieven aan Hans Keller.
 - Jeanne Reyneke van Stuwe, typoscript van *Bedreigd geheim*; opdracht-exemplaar.
 - Tjalie Robinson, correspondentie met o.a. Maria Dermoût en Bert Voeten.
 - Juul Roggeveen, divers drukwerk en brieven.
 - A. Roland Holst, brieven aan mevrouw J. van Zwijndregt.
- S**
- Annie Salomons, brief aan mevrouw Kloosterboer-Middelburg.
 - Sal Santen, aantekeningen en typoscript met Engelse vertaling.
 - Willem van Schaik, karikaturen.
 - Bert Schierbeek, diverse archivalia, waaronder drukwerk en brieven.
 - K. Schippers (ps. van G. Stigter), kunstwerk door Harry Pille.
 - Theo van Schoonhoven (ps. van J. de Vos), diverse archivalia waaronder dagboeken, manuscripten en correspondentie.
 - Ingrid & Dieter Schubert, illustraties voor 'Zeepaardje zoekt een vriendje'.
 - Shrinivási, portret door Carl Ariza.
 - J. Slauerhoff, diverse voorwerpen waaronder een receptenboekje en uniformknoop.
 - A.L. Snijders (ps. van P. Müller), brieven van/ aan o.m. Maarten 't Hart en Margriet Vroomans.
 - Ronald Spoor, correspondentie met o.a. Boudewijn Büch, Jeroen Brouwers, Remco Campert, Willem Frederik Hermans, Gerrit Komrij, Anton Korteweg en Harry Mulisch.
 - Gertrude Starink, foto-negatieven.
 - Hans van Straten, brief aan Niels Bokhove m.b.t. Willem Frederik Hermans.
 - M.H. Székely-Lulofs, landschapstekening door Hendrik Willem Jacob Doffegnies (eerste echtgenoot).
- T**
- Julie Teusse, archief met o.m. typoscripten, drukwerk en enkele jeugduitgaven met illustraties van Piet Mareé.
- Thé Tjong-Khing, aanvulling op het archief.
 - Marije Tolman, illustraties gemaakt voor het museum.
 - Marten Toonder, lezing door Wim Hazeu over Toonder en Hans Kresse; aanvulling op het Toonder-archief met o.m. financiële documenten, drukwerk en correspondentie.
 - J.L. van Tricht, brieven met biografische gegevens.
- U**
- Manon Uphoff, portret door Peter Klashorst.
- V**
- Max Velthuijs, merchandise.
 - S. Vestdijk, onuitgegeven manuscript over Vestdijk door Hans Visser.
 - Paul van Vliet, brief aan Teleac.
 - Hendrik de Vries, manuscript van gedichten.
 - Leonore de Vries, archief met o.m. aantekeningen, typoscripten, persoonlijke documenten en correspondentie.
 - Victor E. van Vriesland, audio-opname.
 - Leo Vroman, diverse archivalia met onder meer brieven en tekeningen; typoscript van 'God en Godin'; beeldverhaal *Het geheimzinnige avontuur van Totty de Sphinx*.
- W**
- Hans van de Waarsenburg, literaire nalatenschap.
 - Theo J. van der Wal, zelfportret.
 - Levi Weemoedt, typoscript van 'Muziek uit een klein kamertje'.
 - Hans Werkman, brieven van diverse auteurs.
 - Niña Weijers, voorstudie van portret door Elisa Pesapane.
 - Fie Wibaut-Bastert, diverse archivalia waaronder manuscripten, illustraties en een brief.
- Rogi Wieg, zelfportret.
 - Annie Winkler-Vonk, diverse archivalia waaronder documenten betreffende Droppie, drukwerk en correspondentie.
 - Jan Wolkers, portret door Gerard Menken.
 - Octavie Wolters, lino's van *Het lied van de spreekw.*
 - Johan van der Woude, manuscript van 'Zeven brieven'.
- X**
- Y**
- Z**
- Floortje Zwigtman, literair archief, met o.m. manuscripten.
- Diversen:**
- Grammofoonplaten met geluidsopnamen van werk van o.a. Anton van Duinkerken, Ida Gerhardt, Guillaume van der Graft, Herman Heijermans, M. Nijhoff en A. Roland Holst.
 - 'Levende poëzie in Musis', diverse archivalia m.b.t. een in het Arnhemse concertgebouw Musis Sacrum gehouden poëzieavond.
 - Opdracht-exemplaren van divers auteurs aan Jan Zwart, barman/kelner van sociëteit De Kring in Amsterdam.
 - Plakboek 'Poëzie van Nederland' samengesteld door Hélène van der Bruggen-Verschuuren met bijdragen van o.a. Bertus Aafjes, Marnix Gijsen, Hubert Lampo, Cees Nooteboom, Leo Vroman en Elisabeth Zernike.
 - Portretten van Wim de Bie, Margriet de Moor en H.J.A. Hofland door Ernestine Oosting.
- Aanwinsten in de vorm van krantenknipsels, tijdschriften, drukwerk, scripties, beeld- en geluidsopnamen en foto's zijn niet allemaal opgenomen in deze lijst.*

Bijlage II

Schenkers en bruikleengevers 2023

- Mevrouw J. Alberts, Amsterdam
- Mevrouw J. van Alphen, Zwolle
- Atria, Amsterdam
- Stichting Atrium, Utrecht
- Auteursbond, Amsterdam
- L. Baart de la Faille, Bunnik
- Mevrouw A. Beekhuis, Amsterdam
- Mevrouw G. van Bennekom, Rijswijk
- De heer F. Berendse, Wateringen
- Marieke ten Berge, Oosterwolde
- Mevrouw I. Bertels, Amsterdam
- Joep Bertrams, Amsterdam
- Hanna Bervoets, Amsterdam
- Mevrouw M. Blok van der Velden, Herpt
- De heer P. Boersma, Amsterdam
- Mevrouw G. Bögels, Maarn
- De heer N. Bokhove, Utrecht
- Mevrouw M. de Bolster, Den Haag
- De heer A. Bomans, Heemstede
- De heer R.A.G. Bonebakker, Amsterdam
- De heer G. Boomsma, Amsterdam
- Mevrouw M. Boonstra-de Vos, Schoonhoven
- Mevrouw A. Bouman, Alkmaar
- Mevrouw L. Bouws, Amsterdam
- Mevrouw R. Broers, Nieuwerkerk a/d IJssel
- Mevrouw H. van der Bruggen-Verschuuren, Den Bosch
- De heer H. Camping, Diemen
- De heer R. Chamuleau, Oosterbeek
- Stichting Thérèse Cornips, Amsterdam
- Louis Couperus Museum, Den Haag
- Mevrouw Cramwinckel, Den Haag
- De heer H. Croiset, Breukelen
- Mevrouw T. Deelen, Den Haag
- Mevrouw I. van Diggelen-Koiter, Zwolle
- Mevrouw H. Dikboom, Amsterdam
- De heer A. Doeser, Zeist
- Geoffrey Donaldson Instituut, Noord-Scharwoude
- Henk Ester, Utrecht
- Mevrouw A. Feilzer, Reeuwijk
- Mevrouw E. Ferrée-Donck, Montfoort
- Mevrouw I. Flonk, West-Terschelling
- Forum Groningen, Groningen
- De heer E. Francken, Leiden
- De heer R. Glaser, Maastricht
- Mevrouw J. Godden, Londen (Engeland)
- De heer J. van Gool, Rijswijk
- Mevrouw M. Greenwood, Eskbank (Schotland)
- Mevrouw B. Hamburger, Dordrecht
- Mevrouw G.F.C. Hamstra, Wijchen
- De heer W. Hazeu, Baarn
- Mevrouw M. Heddema, Langbroek
- Mevrouw J. Hietbrink, Voorburg
- De heer R. van 't Hof, Nieuw Vennepe
- Mevrouw B. Holierhoek, Makkum
- De heer C. van Hoore, Leiden
- Mevrouw J. de Jong, Amsterdam
- De heer M. van Kempen, Almere
- De heer I. Keuning, Houten
- De heer N. Keuning, Heiloo
- De heer C. Klapwijk, Leiden
- De heer E.M de Klerk, Rijswijk
- Mevrouw H. van der Klis, Voorschoten
- Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
- Mevrouw A. Kovács, Amsterdam
- Dirk Kroon, Rotterdam
- Mevrouw G. Kropman, Amsterdam
- Mevrouw L. Kuijpers, Utrecht
- Pim Lammers, Utrecht
- Mevrouw C. Langeveld, Den Haag
- De heer J. van Leeuwen, Tull en 't Waal
- De heer F. van der Meer, Rotterdam
- Mevrouw J. Mels, Leiden
- Mevrouw H. Menken, Kloetinge
- Mevrouw T. Meijer, Prades (Frankrijk)
- Mevrouw N. Mout, Warmond
- De heer M. Muijser, Haarlem
- De heer E.J. Nagel, Amsterdam
- Mevrouw C. Nandellal, Amsterdam
- De heer N. Noordegraaf, Schiedam
- Mevrouw E. Olden-Pieters, Leiden
- Mevrouw C. Oosterling, Berg en Dal
- Mevrouw R. Oosthof, Lochem
- Mevrouw E. Oosting, Bussum
- Mevrouw M. den Ouden, Eindhoven
- De heer E. Overgaauw, Berlijn (Duitsland)
- De heer J. van der Ploeg, Den Haag
- Mevrouw G. Polders, Nijmegen
- Mevrouw K. Ramdas, Vreeland
- De heer R.R. Reitsma, Deventer
- De heer T. de Reus, Nij Beets
- Uitgeverij Rubinstein, Amsterdam
- De heer J.G. Rumbold, Tustin (Verenigde Staten)
- De heer K. Schell, Amsterdam
- De heer B. Schmitz, Leiden
- De heer P.E. Schreuders, Amsterdam
- De heer R. Schreuders, Amsterdam
- Mevrouw M. Schröder, Beek-Ubbergen
- Ingrid & Dieter Schubert, Amsterdam
- De heer T. Smeenk, Tolkamer
- De heer K. Snoek, Rotterdam
- Erven R. Spoor, Den Haag
- Thé Tjong-Khing, Haarlem
- Marije Tolman, Den Haag
- De heer I. Toonder, Berkel en Rodenrijs
- Mevrouw M. Uding-van Laarhoven, Den Haag
- Manon Uphoff, Utrecht
- Mevrouw L. Vader, Rijswijk
- Mevrouw H. Veenendaal, New York (Verenigde Staten)
- Mevrouw J. Verhaar, Rijswijk
- Philip Vermoortel, Leuven (België)
- De heer P. Vernimmen, Den Haag
- Antiquariaat Verzameld Werk, Nijmegen
- De heer D. Voorhoeve, Amsterdam
- Mevrouw M. de Vries, Leiden
- Mevrouw M. Vroomans, Naarden
- Mevrouw T. van Waarden, Amsterdam-Duivendrecht
- Mevrouw I. van de Waarsenburg, Maastricht.
- De heer E. van der Wal, Bergen
- De heer N. Waterbolk, Utrecht
- Mevrouw M. Waverijn-Mok, Den Burg
- Mevrouw A. Wibaut, Haarlem
- De heer S. Winckel, Nyon (Zwitserland)
- De heer B. Wassing en Sylvia Weve, Amsterdam
- De heer W. Willems, Den Haag
- Octavie Wolters, Roermond
- De heer G. Wynia, Hengelo
- De heer L.H.F. van Zoen, Maarn
- Floortje Zwigman, Saint-Martin-des-Pres (Frankrijk)
- De heer A. van der Zijpp, Oosterbeek

Colofon

Dit Jaarverslag is een uitgave van de Stichting Nederlands Literatuurmuseum en Literatuurarchief.

Vormgeving: Vlijt Ontwerp
Drukwerk: Veenman+, Rotterdam

De foto's van de archiefstukken zijn van Michiel Spijkers en de portretjes van curatoren door Rebecca Clarke.

Deze uitgave is gedrukt op FSC-papier en wordt zo FSC klimaatneutraal mogelijk gemaakt en verzonden.

**Stichting Nederlands
Literatuurmuseum
en Literatuurarchief**

Prins Willem-Alexanderhof 5, 2595 BE Den Haag
Postbus 90515, 2509 LM Den Haag
Tel. 070 333 9666 | info@literatuurmuseum.nl

LITERATUURMUSEUM.NL | Op de hoogte blijven? Volg ons op: [f](#) [X](#) [@](#) [@](#)